Els altres andalusos

Lluís Cabrera, Marta Riera, Juan Miguel Portal,
Pedro Morón, Bienve Moya, Miguel Fernández

«Es neguen en rodó a continuar sent els "eterns immigrants". Molts viuen a Catalunya des de fa més de 40 anys i en algun moment de la seva vida van decidir, per voluntat pròpia i per convenciment, que eren catalans.»

Marta Miércoles, *Avui*

L'any 1964, Francesc Candel publicava l'emblemàtic llibre *Els altres catalans* sobre el fenomen de la immigració interior derivat del període de creixement industrial de la postguerra. Després de quaranta-un anys, un grup de catalans d'origen andalús que s'aglutina al voltant de l'associació Els altres andalusos s'ha tornat a qüestionar el paper que ells tenen i el que han de tenir en el futur de Catalunya.

Amb aquesta obra, els autors busquen iniciar un nou cicle de reflexió política i ens avisen que, per a ells, la terra natal o heretada, amb reminiscències nostàlgiques o que apunten a recuperar a Catalunya una Andalusia actualment inexistent, ha deixat de ser la qüestió a defensar.

Els altres andalusos és una crítica de l'actitud que defensa la Espanya uniformada, la que no vol entendre a Catalunya. Però també és una crítica de la Catalunya que continua pensant que els qui hi van arribar ara fa més de quatre dècades encara responen a l'estereotip i al tòpic. És un libre on el lector trobarà una gran quantitat d'arguments per a continuar qüestionant-se el fet nacional de Catalunya.

l'esfera dels llibres

87003
ISBN 84-9734-522-3
9 788497 345224

Immigrants per sempre?

Miguel Fernández González

«A molts catalans els interessa Catalunya, però no creuen en ella. Els passa exactament el contrari que amb la religió i l'altra vida: creuen en això, però no els interessa.»

Josep Pla

«Después de todo, Andalucía sigue empezando en Despeñaperros. Y Catalunya no tiene fronteras interiores. Y aunque es verdad que existen guetos que dificultan la plena integración, no hay que olvidar que esos guetos son, ante todo, de cemento. Y que terminar con ellos depende de nuestra capacidad colectiva para crear bienestar (que se mide en trabajo, vivienda, educación y sanidad), para fomentar la movilidad social, así como para prestigiar la lengua catalana y convertirla en el verdadero instrumento de cohesión social. Y luego que cada uno se divierta a su aire y en su feria. Porque al fin y al cabo, no es de folclore de lo que estamos hablando.»

Josep M. Muñoz

Maria Aurèlia Capmany ens recordava que un immigrant ho deixa de ser en el moment en què desfà les maletes. Aquest

text versa sobre què s'amaga sota la perpetuació d'una condició constitutivament efímera com la *«d'immigrant»*. Voluntats polítiques poderoses vehiculen una determinada lectura del fet immigratori que té conseqüències directes en la definició, dintre d'un Estat, d'un «ells» i d'un «nosaltres», és a dir, dels límits de l'Estat mateix i de «la» nació que li fa de cos. En el cas que pertoca a Catalunya, la ritualització, escenificació i institucionalització, des de ja fa trenta-cinc anys de l'arribada de nova població durant la segona meitat del segle XX, instaura quins estaments són els que tenen poder per a imposar els límits de la nació catalana.

La perspectiva sociològica ofereix una lectura crítica de les implicacions polítiques de la noció d'immigrant. En les pàgines següents es descriurà i interpretarà el fenomen de l'eclosió del que encara es coneix com a cases regionals a Catalunya coincidint, no amb l'arribada de nova població al nostre país entre els anys quaranta i setanta, sinó amb l'elaboració del nou Estatut d'Autonomia i la transició a la democràcia a l'Estat espanyol. Amb aquesta línea s'abordarà la significació particular dels centres culturals andalusos, per tractar així el tema de l'expressió de *«andalusisme polític»*. Posteriorment es tractarà el «clientelisme» electoral engegat pels dos partits majoritaris a Catalunya, CiU i PSC/PSOE, en la seva relació amb aquests centres, el paper que han jugat aquests en relació amb el problema heretat del règim franquista: la guetització dels suburbis de la perifèria i unes reflexions finals al voltant dels usos socials i polítics de la perpetuació de la condició «d'immigrant».

Transició democràtica i multiplicació dels centres culturals andalusos

És amb l'arribada de la democràcia que aquest tipus d'entitats viuen el seu particular boom. Concretament són les dècades dels vuitanta i noranta quan es multipliquen, majoritàriament per les comarques barcelonines, les entitats i associacions que fan referència d'una manera o una altra a Andalusia. Aquests centres comencen a rebre subvencions de la Generalitat, dels ajuntaments i de les diputacions provincials, i també de la Junta de Andalucía que eren, amb diferència, les més ben dotades, aportacions que van facilitar l'expansió del fenomen per tot el país. És per aquest motiu que, a la pregunta de si la transició política cap a la democràcia va comportar un gir significatiu respecte al paper que podien tenir les antigues cases regionals a la política catalana, li cal una reflexió particular.

Les «Cases Regionals» de Barcelona –majoritàriament dirigides per quadres profundament conservadors i de tall espanyolista– van intentar encarar la nova època redirigint la seva activitat cap el que, durant el franquisme, no es veia necessari i que just abans de la Guerra Civil s'intuïa que podien significar per un procés d'homogeneïtzació de l'Estat (resulta desvetllador el relat de la història del «Centro Galego de Barcelona on explica com, l'any 1931, un parent de Lerroux intentava fer servir el centre com a plataforma per al partit liderat pel mateix Lerroux). Es reprenia, així, la doctrina del *regionalisme*, que el règim franquista havia impulsat, i que promovia la folklorització de les diferències existents dintre de l'Estat, amb l'objectiu de diluir i desacti-

var els anhels diferenciadors que podien confluir en aquell moment a Catalunya.

Aquest regionalisme suggeria desvincular les expressions folklòriques de les demandes «nacionalistes»; d'aquesta manera, les diferents expressions folklòriques de l'Estat passaven a formar part del cos central d'una tradició comuna: la de la nació corresponent a l'Estat espanyol. Així apareix a l'«Informe del Consejo Nacional» l'any 1962:

> Deben de constituir también directrices del Movimiento todo cuanto incida en el fomento de las tradiciones catalanas y de su rico folclore, precisamente para evitar que un activo nacional de tanta consideración pueda ser utilizado como medio de expresión con intención disgregadora.

En altres paraules, promoure el folklore «català» a Catalunya i al mateix temps el de les «regions d'Espanya» era l'eina fonamental de la doctrina *regionalista*, la qual tenia en les cases regionals la plataforma idònia per a la realització d'aquestes activitats. Com ens recorda Martín Díaz, al principi de la democràcia, el paper de les cases regionals a Catalunya llavors era fomentar el regionalisme que, per mitjà de l'emfasització del folklore de cada lloc, apaivagava i portava al terreny frívol les demandes nacionalistes.

> Estos primeros centros [andalusos] cuidaban bastante su imagen regionalista, precisamente, en oposición al sentimiento nacionalista catalán que entonces resurgía con fuerza. Con frecuencia estaban agrupados en la Federación de Casas Regionales con sede en Madrid. En el caso concreto de Cataluña no aparecen solos, surgen también las casas regionales extremeñas, las gallegas y otras [...] El ambiente de esta casa era, esencialmente, españolista, así como el resto de la simbología empleada. [...] El deseo de los andaluces de no perder sus orígenes. Deseo que instrumentalizado en parte por los grupos que organizan estos actos, pero que en parte también, escapa a esta instrumentalización.

La dinàmica d'aquests centres provocava recels entre una part de la base dels socis, que eren més propers a la classe treballadora catalana que no pas a la directiva, que acostumava a estar formada per petits empresaris i funcionaris. Atès aquest allunyament entre la directiva i els socis, la majoria dels centres funcionaven més aviat com a bars, on aquestes persones intercanviaven records i experiències. Relata Martín Díaz que és en aquest moment de divisió i coincidint amb l'elaboració del nou Estatut d'Autonomia que apareix un nou tipus de centre,

> que intentaban conectar con Andalucía y el proceso que ésta vive, con objeto de clarificar la confusa situación de los andaluces en otras partes del Estado pero siendo diferentes la lengua y la cultura [...] Junto a la aparición de estas entidades se produce un cambio paulatino en algunas de las ya existentes que correspondían al tipo descrito: los centros y casas de Andalucía de corte españolista. Aquellos sectores interesados en frenar el movimiento nacionalista catalán, pierden interés por esas entidades una vez empieza a normalizarse el proceso autonómico.

Sobre el canvi d'escenari que representava per a les «cases» el pas a la democràcia és il·lustratiu, el cas de la Penya

var els anhels diferenciadors que podien confluir en aquell moment a Catalunya.

Aquest regionalisme suggeria desvincular les expressions folklòriques de les demandes «nacionalistes»; d'aquesta manera, les diferents expressions folklòriques de l'Estat passaven a formar part del cos central d'una tradició comuna: la de la nació corresponent a l'Estat espanyol. Així apareix a l'«Informe del Consejo Nacional» l'any 1962:

> Deben de constituir también directrices del Movimiento todo cuanto incida en el fomento de las tradiciones catalanas y de su rico folclore, precisamente para evitar que un activo nacional de tanta consideración pueda ser utilizado como medio de expresión con intención disgregadora.

En altres paraules, promoure el folklore «català» a Catalunya i al mateix temps el de les «regions d'Espanya» era l'eina fonamental de la doctrina *regionalista*, la qual tenia en les cases regionals la plataforma idònia per a la realització d'aquestes activitats. Com ens recorda Martín Díaz, al principi de la democràcia, el paper de les cases regionals a Catalunya llavors era fomentar el regionalisme que, per mitjà de l'emfasització del folklore de cada lloc, apaivagava i portava al terreny frívol les demandes nacionalistes.

> Estos primeros centros [andalusos] cuidaban bastante su imagen regionalista, precisamente, en oposición al sentimiento nacionalista catalán que entonces resurgía con fuerza. Con frecuencia estaban agrupados en la Federación de Casas Regionales con sede en Madrid. En el caso concreto de Cataluña no aparecen solos, surgen también las casas regionales extremeñas, las gallegas y otras [...] El ambiente de esta casa era, esencialmente, españolista, así como el resto de la simbología empleada. [...] El deseo de los andaluces de no perder sus orígenes. Deseo que instrumentalizado en parte por los grupos que organizan estos actos, pero que en parte también, escapa a esta instrumentalización.

La dinàmica d'aquests centres provocava recels entre una part de la base dels socis, que eren més propers a la classe treballadora catalana que no pas a la directiva, que acostumava a estar formada per petits empresaris i funcionaris. Atès aquest allunyament entre la directiva i els socis, la majoria dels centres funcionaven més aviat com a bars, on aquestes persones intercanviaven records i experiències. Relata Martín Díaz que és en aquest moment de divisió i coincidint amb l'elaboració del nou Estatut d'Autonomia que apareix un nou tipus de centre,

> que intentaban conectar con Andalucía y el proceso que ésta vive, con objeto de clarificar la confusa situación de los andaluces en otras partes del Estado pero siendo diferentes la lengua y la cultura [...] Junto a la aparición de estas entidades se produce un cambio paulatino en algunas de las ya existentes que correspondían al tipo descrito: los centros y casas de Andalucía de corte españolista. Aquellos sectores interesados en frenar el movimiento nacionalista catalán, pierden interés por esas entidades una vez empieza a normalizarse el proceso autonómico.

Sobre el canvi d'escenari que representava per a les «cases» el pas a la democràcia és il·lustratiu, el cas de la Penya

Flamenca Enrique Morente de Nou Barris a Barcelona que va ser una de les entitats que va finalitzar les seves activitats i es va autodissoldre, partint de la premissa següent: la seva existència podia afavorir reductes nostàlgics i entorpir el procés de construcció nacional a Catalunya dintre del marc democràtic. La paradoxa esdevé quan aquesta opció és extraordinària i la norma s'estableix en el moment en què els hereus de les cases regionals, els nous *centres culturals* comencen a proliferar de manera extraordinària per Barcelona i l'àrea metropolitana i també pel Vallès Occidental.

Per a distingir les entitats resultants en cada un dels moments polítics, dictadura i transició a la democràcia, Martín Díaz construeix unes categories que li serveixen per a establir les peculiaritats associatives dels andalusos establerts a Catalunya. Aquests, entre els anys seixanta i final dels setanta, entrarien dintre de la categoria que l'autora anomena *minoria regional,* els actes organitzats dels quals eren instrumentalitzats pels sectors interessats a frenar el nacionalisme català. Posteriorment, durant els anys de la transició a la democràcia, aquest grup va prendre consciència de la seva peculiaritat ètnica i va deixar de banda els principis regionalistes en coincidir les lluites veïnals i sindicals amb l'expansió de les reivindicacions catalanistes i la necessitat d'establir els límits de «ser andalús a Catalunya», per la qual cosa es passa a categoritzar com a «minoria ètnica».

> [...] La mayoría [de los andaluces] que asumieron la defensa de la autonomía catalana lo hicieron desde su propia posición de andaluces, reivindicando paralelamente la autonomía para Andalucía. [*a principis dels anys vuitanta*] La prolongación de la crisis económica y la normalización de la vida política [...] provoca un alejamiento que dificulta aún más la integración y favorece su marginación. Esta etapa se caracteriza por una eclosión de las manifestaciones culturales de carácter andaluz que suponen un auténtico *transplante cultural,* que son secundadas masivamente por este grupo étnico que patentiza de esta forma su especificidad cultural.

Aquestes entitats comencen a adoptar la forma de «refugis» identitaris, fugint absolutament de les anomenades *lluites socials* característiques d'aquesta etapa de transició a la democràcia. Precisament els partits polítics més implicats en la millora de vida de la població que habitava als suburbis –fonamentalment població immigrada durant els anys cinquanta i seixanta que es va situar en els llocs més baixos de l'estructura social–, com per exemple, el PSUC, partit que aglutinava la majoria de la classe obrera catalana i que va protagonitzar gran part de les lluites veïnals i sindicals, estava totalment en contra d'aquest tipus d'entitats. Els dirigents d'aquest partit intentaven posar en qüestió les activitats d'aquests centres que, segons ells, frenaven les lluites per les millores socials.

És realment singular el fet que, mentre augmentaven les expressions culturals folklòriques portades a terme per aquestes entitats i s'abandonava paulatinament la voluntat de lluita social, algunes d'aquestes entitats –concretament podem parlar de la Casa de Andalucía a Mataró i de la Sociedad Cultural Andaluza Almenara–, com a reflex i participa-

ció a les lluites per l'Estatut a Catalunya, van viure un fervor reivindicatiu per les millores socials, aquesta vegada no pas a Catalunya, sino a Andalusia.

Aquestes reivindicacions van trobar, en algunes d'aquestes entitats, una possibilitat per a adoptar la forma política que l'any 1980 va fer entrar al Parlament de Catalunya dos diputats del Partido Socialista Andaluz. Les entitats que es mobilitzaren ho varen fer sota l'andalusisme polític, cosa que comportà noves escissions dintre de les entitats entre les persones que creien que no tenia cabuda reclamar millores polítiques pel que feia al lloc on s'havia nascut i sí al lloc on es treballava i vivia.

D'altra banda i paral·lelament a això, la «pretesa» despolitització va afavorir la proliferació dels nous centres culturals dedicats quasi exclusivament a ser un espai recreatiu on es trobaven persones del mateix barri i, majoritàriament, amb procedències geogràfiques comunes. Les subvencions públiques i la represa de la folkloritzacio van comportar la multiplicació d'entitats i d'actes amb caire –fonamentalment– andalús, com la Feria de Abril de Catalunya, la celebració del Dia d'Andalusia, o la Romería del Rocío a Catalunya.

Com s'ha dit, aquestes noves entitats expressen la seva voluntat de no «fer política». Això significa un allunyament de les qüestions que en aquell moment aglutinaven la major part de la societat civil catalana: la lluita per les millores socials o l'augment de competències nacionals a Catalunya. D'aquesta manera es pot afirmar que, aquestes agrupacions, en tant que entitats públiques no participaven, en termes generals, de les reivindicacions socials a Catalunya. És a dir, la conjunció de voluntats per gran part de la població catalana (dels «primers» i dels «últims» a arribar) de recuperar la Generalitat no havia de tenir res a veure amb l'aparició, multiplicació i configuració d'un nou «tarannà andalusista» d'aquests centres que no és representatiu del moviment majoritari, el que aglutina gran part dels nous centres culturals: un model recreatiu i folklorista, fortament immers en el «discurs culturalista» del partits polítics catalans.

En aquesta última època, des dels anys noranta fins avui, quan les antigues cases regionals reben el nom de centre cultural, es recupera l'abandonament de l'explicitació de les pretensions polítiques en favor de treballar «estrictament en el terreny cultural i social» i, reprenent l'esperit que el context franquista va afavorir, es pot intuir quines són les conseqüències de l'abandonament de les tasques «polítiques» en favor de tenir la «mirada sempre posada» en el lloc on s'ha nascut. En posteriors apartats aprofundirem aquesta qüestió.

Fins ara hem explicat com van anar desapareixent paulatinament les cases regionals antigues, caracteritzades pel fet d'estar dirigides per funcionaris i petits empresaris amb l'objectiu de frenar el nacionalisme català. Amb les reivindicacions per l'Estatut d'Autonomia sorgeixen dos tipus de centres, els quals, vinculats a l'acció política assumeixen les exigències catalanes de sobirania i les apliquen al context andalús i a la vegada i també, com a conseqüència d'aquest fet, apareixen noves entitats que rebutgen les implicacions polítiques i se centren en qüestions merament folklòriques. Aquestes, amb el suport de les administra-

cions públiques, seran el que avui dia es coneix com a «entitats o centres culturals i recreatius» i que jo he anomenat *entitats recreatives i de promoció del folklore d'arrel no catalana.*

Deixarem de banda de moment la perspectiva històric-política que estàvem fent servir fins ara. Per tal d'augmentar la comprensió del fenomen ens calen punts de vista sociològics. D'aquesta manera cercarem noves respostes a la mateixa pregunta: Què pot tenir a veure la transició a la democràcia i la redacció de l'Estatut d'Autonomia amb la multiplicació d'aquests nous «centres culturals»?

Per a respondre a aquesta pregunta farem servir algunes tesis de Zygmunt Bauman, el qual ens ofereix claus per a interpretar aquest fenomen. Fonamentalment em centraré en les possibles conseqüències d'aquest important canvi polític en la configuració identitària de Catalunya, un cop que l'antic règim polític i la transició cap al nou deixen al descobert les fragilitats de gran part de la població.

La transició a la democràcia va comportar per a Catalunya i per a la seva relació amb el Govern espanyol canvis substancials. A Catalunya i a Euskadi, la reconfiguració de l'Estat comporta una reelaboració dels estatuts d'autonomia i una recuperació de les competències que van ser negades per mitjà de la violència i la derrota a la Guerra Civil. Després de quaranta anys de dictadura, on la forma administrativa de l'Estat no havia variat significativament, aquesta reestructuració administrativa comporta, per a una part important de la població, una sensació de «buit institucional». Recordem que part de la població immigrada durant l'època franquista arriba d'altres zones del territori i es troben nacions derrotades i oprimides culturalment, institucionalment desarmades i administrativament inexistents.

Així, part d'aquests últims a arribar estan en una situació en la qual no troben el seu lloc en el nou marc institucional de relacions amb l'Estat espanyol i el nou joc d'identitats que això comporta:

> [...] las antiguas historias que se repetían para volver a fortalecer la confianza en la pertenencia pierden progresivamente credibilidad, y a medida que esas antiguas historias de pertenencia grupal (comunal) pierden verosimilitud aumenta la demanda de «historias de identidad» en las que «nos relatamos a nosotros mismos de dónde venimos, qué somos ahora y adónde vamos».

En oposició a l'exposició de Martín Díaz sobre com l'aparició dels nous centres es desvincula de la resistència al nacionalisme català, proposem una lectura contraposada del fet. A la llum de l'exposició de Bauman, s'aventura una nova tesi, formulada en els termes següents: són precisament aquells que no es van involucrar en el procés de reconstrucció nacional a Catalunya –com a «andalusos», com sosté Martín Díaz, o com a «catalans», per diferents motius, entre aquests, el pes de la desactivació de «l'home polític» que va imposar la dictadura durant quaranta anys– el que va comportar que part d'aquesta població tingués una necessitat urgent de retrobar històries d'identitat, «per tal de restablir la seguretat, construir confiança i fer possible una interacció amb altres que tingui sentit».

El moment de màxima comunió expressat en la participació a les reivindicacions sobiranistes de gran part de la població que treballava a Catalunya acaba comportant, paradoxalment, la màxima distància entre els que volien ser catalans a Catalunya i els que, allunyats d'aquests, trobaven en el fet de ser andalús a Catalunya un nou i confortable vincle alimentat per una nostàlgia comuna que els allunyava de la insegura posició de ser catalans a Catalunya.

Aquestes persones es van trobar amb el problema de les «noves històries d'identitat en fort contrast amb les antigues històries de "pertinença natural"» a una «raça» comuna (recordem que fins la mort del dictador, el 12 d'octubre, que avui encara és festiu a tot l'Estat, se celebrava *El día de la raza*. Un dirigent d'una casa regional de Barcelona em va dir que Jordi Pujol, flamant president de la Generalitat de Catalunya, tenia la intenció de declarar el 12 d'octubre dia no festiu a Catalunya. Però ell i amics seus juristes van interposar recursos per a evitar-ho), històries promocionades per la ideologia totalitària del règim sobre la idea de què havia de ser Espanya. Aquestes eren històries «verificables cada dia per la solidesa, aparentment invulnerable d'institucions profundament establertes pròpies d'un règim totalitari».

Bauman assenyala que aquest «buit normatiu», obert per la desaparició de la forta regulació estatal que comportava, en el cas que ens pertoca, la dictadura franquista, té conseqüències sobre la definició de les identitats, la pèrdua de seguretat i l'emergència del fet que l'adscripció identitària i el govern de la societat ara és producte de l'elecció dels ciutadans i, per tant, deixa de venir imposada per un poder impermeable, configura una nova situació on la perdurabilitat

de les institucions exigeix repetir l'elecció diàriament per tal que no desapareguin els nous arquetips de relació.

Bauman afegeix a la seva anàlisi la variable socioeconòmica per a apuntar quin és l'efecte d'aquesta nova situació en funció de la posició social que es tingui. Segons l'autor, aquesta nova situació no és cap tragèdia per als «individus amb recursos i confiança en si mateixos. Aquests individus no es veuen abocats a buscar el recolzament comunal per a reafirmar la seva seguretat». D'altra banda, per a la resta d'individus, la situació és ben diferent:

> Para tales individuos, la sugerencia de que la colectividad en la que buscan refugio y de la que esperan protección tiene un fundamento mucho más sólido que la elección individual, notoriamente caprichosa y volátil, es exactamente el tipo de noticia que desean oír. [*cita a Jeffrey Weeks*] «De hecho el sentimiento más fuerte de comunidad probablemente provendrá de grupos que consideran amenazadas las premisas de su existencia colectiva y que a partir de esto construyen una comunidad de identidad que proporciona un fuerte sentimiento de resistencia y poder. Al sentirse incapaz de controlar las relaciones sociales en las que se encuentra, la gente reduce el mundo al tamaño de sus comunidades y actúa políticamente sobre esa base. Con demasiada frecuencia, el resultado es un particularismo obsesivo como forma de aceptar la contigencia o vérselas con ella.»

Aquesta «comunitat d'identitat» es materialitza als suburbis de les ciutats on es van assentar la majoria dels immigrats i adopta la forma de «centres culturals». Aquests reclamaven uns espais i unes maneres de fer que tinguessin la

força per a restablir els vincles i restablir també els límits de la seva identitat diferenciada que els havia de permetre trobar la seguretat pel fet d'estar entre iguals.

Les conseqüències d'aglutinar debilitats individuals al voltant d'una «comunitat imaginada» té com a resultat, segons Bauman, una «ideologia conservadora i una praxi exclusivista». Què són, si no, la majoria dels nous «centres culturals» sinó centres merament recreatius dels barris suburbials, allunyats de les dinàmiques culturals pròpies de la ciutat, relegats a l'expressió folklòrica d'una tradició inventada?

Va ser en aquest moment quan aquests grups van reduir el món a la mesura de les seves comunitats i van actuar políticament sobre aquesta base que entrà en campanya el Partido Socialista de Andalucía.

Andalusisme cultural i andalusisme polític a Catalunya

A Catalunya és el lloc del món on hi ha més *Comunidades andaluzas en el exterior.* Nom que els atribueix la Junta de Andalucía. De las 388 cases andaluses registrades en aquesta administració repartides pel món, 168 estan a Catalunya. Actualment hi ha dues federacions que les coordinen: la Federación de Casas Andaluzas en Catalunya (FECAC, amb 68 entitats membre) i la Federación Andaluza de Comunidades (FAC, amb 9 entitats membre).

Al marge de les confraries religioses i les germandats *rocieras*, els centres més nombrosos i actius són els que es denominen *centres o entitats recreatives i culturals.* La majoria d'aquestes entitats van sorgir entre el final dels anys setanta i mitjan la dècada dels noranta. Segons Martín Díaz, hi ha poques diferències entre les unes i les altres, independentment de la denominació. Els objectius són comuns i són definits en termes de:

> [...] promover y difundir la cultura andaluza [...] Sin embargo, más que dedicarse a difundir la cultura, las actividades de estos centros tienen un carácter mucho más cerrado que abierto al exterior [...] los impulsores más importantes de la creación de un centro suelen ser un grupo de amigos que buscan un lugar donde reunirse y poder celebrar veladas flamencas [...] acostumbran a tener una proyección reducida a nivel local [...] la mayoría de los centros se localizan preferentemente en las barriadas obreras de las grandes urbes. Los socios son miembros de la clase trabajadora.

En aquest context d'expansió dels nous centres culturals andalusos, apareix el Partido Socialista Andaluz (PSA) de Catalunya el 1976 vinculat al d'Andalusia. Primer es crea l'Agrupación de Socialistas Andaluces en Catalunya (ASAC), a imatge de la seva matriu a Andalusia Alianza Socialista de Andalucía (ASA). Aquesta primera agrupació «estava formada per persones originàries d'Andalusia, i sobretot, vinculades a les associacions culturals andaluses». El 1977, amb la legalització com a partit polític, es va denominar Partido Socialista de Andalucía (PSA).

Amb la creació del Partit dels Socialistes de Catalunya el 1978, els dirigents del PSA consideren que aquest no garanteix prou la representació dels andalusos a Catalunya i de-

cideixen actuar com a partit. Al final de l'any, durant la redacció de l'Estatut, els andalusistes van témer que aquest advoqués per una «catalanització forçosa» dels andalusos i reclamaren el respecte i la protecció de la seva identitat. J. Acosta –un dels dos dirigents del PSA que va ocupar un escó al Parlament– refermava el principi del seu partit a Catalunya *«nosotros no somos catalanes sino andaluces de siempre y decimos no a la catalanización»*.

El 1979, el PSA de Catalunya celebrà el seu primer congrés on Francisco Hidalgo (actual delegat per les *comunidades andaluzas en el exterior* de la Junta de Andalucía per Catalunya, País Valencià i les Illes Balears) fou escollit secretari general i es refermà en la defensa de la identitat i dels interessos dels «andalusos a Catalunya». Es presentà a les eleccions al·legant que cap partit català tenia entre els objectius defensar els immigrants i aquesta qüestió fou central a la seva campanya

Aquest és un cas atípic dintre de l'àmbit de les eleccions autonòmiques. El partit intentà esdevenir la força política de representació dels «andalusos a Catalunya» composta per més de mig milió d'electors només a la província de Barcelona.

La relació entre aquest partit polític i els «centres culturals» andalusos a Catalunya ve donada per la coincidència de l'estendard de l'andalusisme. Quan es parla d'andalusisme es fa referència a l'afecció per les coses característiques o típiques d'Andalusia. Aquest andalusisme es va promoure més enllà de les seves fronteres «naturals» i també va arribar a Catalunya, on el nombre de catalans nascuts a Andalusia va assolir als anys cinquanta la xifra aproximada

del milió (aproximadament el 50 % del total de població que té la resta de l'Estat com a origen de procedència geogràfica).

Els militants del PSA van ser grans dinamitzadors d'aquest «andalusisme cultural», que tenia els seus màxims exponents en la Casa de Andalucía de Mataró i la Sociedad Cultural Andaluza Almenara. Gràcies al treball dels seus militants, l'andalusisme a Catalunya deixava de ser un «amor per la terra i els seus costums» i passava a ser una opció política, restringida a uns quants dels votants de Catalunya, els andalusos o, amb orígens andalusos, però nascuts a Catalunya.

Per a aquesta tasca van ser crucials les entitats andaluses que van col·laborar estretament a la campanya del PSA a Catalunya:

> Como ejemplo de colaboración entre el andalucismo cultural y el andalucismo político podemos escoger el de la organización del primer Día de Andalucía, que se celebró el 4 de diciembre de 1977. En este caso la iniciativa «política» la llevó el PSA de Cataluña que traspasó la iniciativa «organizadora» a las Entidades Culturales Andaluzas y Peñas Flamencas movilizando a sus afiliados y simpatizantes de esas entidades para que fuesen ellas las que constituyeran la comisión organizadora del primer Día de Andalucía para darle un carácter más amplio a la convocatoria. Así se hizo y se constituyó la comisión organizadora en la Casa de Andalucía de Barcelona donde curiosamente «convivían» antiguos socios y fundadores de la Casa de marcado cariz franquista, junto con nuevos y jóvenes socios provenientes de las filas del PSA que se habían introducido en la Casa de Andalucía

de Barcelona para darle un «giro» andalucista y democrático a la entidad.

La primera celebració del Dia d'Andalusia va tenir lloc el 4 de desembre, aniversari de l'afusellament del que és considerat pare de la pàtria andalusa, Blas Infante, durant la Guerra Civil a mans de l'exèrcit franquista. Les primeres celebracions multitudinàries es van produir a Barcelona, entre el 1977 i el 1980 (any de les primeres eleccions autonòmiques). Aquestes manifestacions eren motivades per l'enfortiment de l'andalusisme polític a Catalunya i coordinades per les entitats andaluses com a reflex del que passava a Andalusia. Alhora, a Catalunya se celebraven les manifestacions en favor de la Llibertat, l'amnistia i l'Estatut d'autonomia. L'andalusisme a Catalunya va rebre el recolzament de part de la població vinculada als centres culturals andalusos, gràcies també a la col·laboració de les emissores de ràdio més o menys legals que promovien la participació a les manifestacions de l'andalusisme a Catalunya, fonamentalment a les celebracions del Dia d'Andalusia. Però també com a eina principal de la seva campanya de propaganda electoral.

> El partido andaluz [...] prescinde del papel impreso, de difusión más selectiva y limitada, y se instala en el pequeño transistor, abierto a un público-masa en el que se localiza su mejor clientela política, sumamente permeable y permanentemente a la escucha ya sea en su casa, en el trabajo o de camino a uno u otro.

La majoria dels catalans nascuts a Andalusia, que militaven en partits d'esquerres, veia la presentació del PSA a les eleccions catalanes com un intent de dividir la classe treballadora catalana.

Una de les «novetats» que s'incorporava al llenguatge polític d'aquest partit –i que com veurem més endavant s'ha instituït com la nova retòrica política actual a Catalunya– era que es dirigia als possibles votants en tant que «andalusos» a Catalunya i no pas, com s'acostumava a fer fins al moment –sobretot des de preteses posicions d'esquerres– en tant que «treballadors» o «obrers». És a dir, en funció d'uns «trets culturals» que definien l'electorat en tan que andalús, cosa que comportava, sembla que indefectiblement, que es tenien unes necessitats i una forma de fer particular que determinava la voluntat i per tant que demanava una expressió política particular, repetim: una qüestió que s'assenyala com a «cultural» s'erigeix com a «natural» i per tant determinant a l'hora de definir l'elecció política.

L'entrada en l'arena política catalana del PSA va obrir un debat especialment interessant. D'una banda existia un rebuig a les expressions d'un nacionalisme primordialista i que es podia expressar amb textos com el que va escriure Jordi Pujol *Immigració: problema i esperança de Catalunya*, que va provocar «cartes al director» com la següent:

> Yo me pregunto: habiendo tantos andaluces en Cataluña, ¿no es lógico que uno nos represente?, ¿acaso cree él que su partido, cuyo secretario general es Jordi Pujol, que nos podemos sentir representados por un partido cuyo secretario general nos llama anárquicos y nos considera pobres de menta-

lidad y no duda en decir que si llegáramos a dominar Cataluña, la desharíamos? En una palabra, que sólo servimos para peones.

Al mateix temps, aquesta secció del diari –«cartes al director»– també mostrava l'existència de postures molt bel·ligerants contra el que podia suposar la incursió a les eleccions catalanes del PSA des de dintre mateix de la població catalana nascuda a Andalusia.

> Somos ciudadanos de Cataluña y muchos de nosotros nos sentimos tan catalanes como otros cualquiera sin dejar de tener Andalucía, Castilla, Murcia... en el corazón. [...] ¿Cómo es posible que el PSA intente mangonear a los inmigrantes invirtiendo en las elecciones catalanas los millones que hubieran hecho falta en Jaén y Almería para conseguir la mayoría que no han conseguido en esas provincias? Es una burla.

Les demandes del PSA se centraven en el fet de ser el grup polític que es resistia a la «catalanització forçosa dels immigrants», en l'exigència del dret de retorn d'aquells andalusos que van haver d'emigrar involuntàriament i en la defensa de «la cultura andalusa» allà on es trobessin els andalusos:

> El señor Rojas Marcos señaló que el Grupo Andalucista es el único «no vinculado con los intereses vascos y catalanes». Desde este punto de vista, los diputados andalucistas se opondrán a la integración obligatoria del andaluz «en el pueblo del territorio al que se ha visto obligado a emigrar». Asimismo estiman que la cultura andaluza debe ser defendida al máximo por el Estatuto de la comunidad autónoma de recepción de los emigrantes andaluces.
>
> Los puntos que deben ser corregidos en ambos estatutos se refieren a la posibilidad de que los andaluces emigrados conserven su ciudadanía andaluza, la defensa del habla y de la cultura andaluza y la garantía de la solidaridad interterritorial entre unas y otras comunidades autónomas.
>
> El señor Rojas Marcos manifestó a *El País* que para su grupo es esencial proteger la voluntad de retorno del emigrante, que no se traslada a Cataluña o al País Vasco voluntariamente, sino por imperativos económicos. Añadió que sólo la admisión de esta fórmula cerrará al PSA las puertas a una futura comparecencia electoral en Euskadi y Cataluña, ya que su partido entiende que debe concurrir a las elecciones allí donde se encuentren los andaluces.

És en aquest context en què comença la campanya electoral per a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya després de la fi de la dictadura que el PSA es presenta amb aquests eslògans que transcric íntegrament:

> Para que tus hijos no pasen lo que tú.
>
> **El PSA Partido Andaluz se presenta en Cataluña.** Porque es lógico que un millón y medio de trabajadores andaluces en Cataluña quieran tener su propia representación en el Parlamento catalán. Porque es natural que los intereses de los andaluces los defiendan los mismos andaluces, que conocen mejor que nadie las causas de sus problemas y las posibles soluciones.

El partido de la gente como tú. [...] Porque, andaluz, ¿quién mejor que otro andaluz te puede representar en el Parlamento catalán? ¿Quién mejor que el Partido Andaluz, el de los trabajadores andaluces en Cataluña?

Andalucía en el recuerdo y en Cataluña tu vida. Andalucía sigue estando presente en tu memoria, en tu forma de hablar y sentir, en tu distinta manera de ser. Los años no han podido borrar lo que llevas dentro y sigues siendo tan andaluz como el día en que naciste.

Pero aquí está tu vida y la de tu familia. Ésta es ahora tu tierra, te sientes agradecido a ella y la defiendes como algo tuyo. El Partido Andaluz pretende que conserves tus raíces andaluzas y tu trabajado bienestar.

Vota PSA Partido Andaluz. El partido de la gente como tú.

Obtingueren 72.071 vots (2,7%) i dos escons per a la província de Barcelona (Francisco Hidalgo y Manuel Acosta) on es concentra gairebé el 90 % dels vots (Barcelonès, Baix Llobregat i Vallès Occidental). Els seus diputats votaren contra la investidura de Pujol (consideraven que Convergència i Unió propugnava la «integració forçosa» de la població immigrada).

Les crisis sofertes pel partit van arribar al moment àlgid quan el PSA andalús donà suport a una moció de censura del PSOE contra el Govern de Suárez. Acosta, en contra de la decisió del PSA català, s'alineà amb la línia «centrista» d'en Rojas Marcos i amb els que proposaven un pacte amb la Unión de Centro Democrático. A les posteriors eleccions

autonòmiques andaluses el PSA va patir un dur correctiu, accentuat a les legislatives d'aquell any: 7.398 vots a Catalunya, fet que implicà perdre casi el 90 % del vot del 1980 a les autonòmiques catalanes. A més fou incapaç de presentar candidatures a Lleida i Girona.

L'aprovació de la Llei de normalització lingüística el 1983 suposà un replantejament de la seva estratègia. Una part de la direcció considerà que els partits d'esquerra (sobretot el PSC/PSOE) havien incorporat els objectius del PSA i calia dissoldre el partit. Un altre sector creia que la pervivència era imprescindible. Va decidir no presentar candidatura a Catalunya per les eleccions municipals del 1983 i a Andalusia va perdre la meitat dels regidors aconseguits l'any 1979. Tot plegat en provocà el 1984 la transformació en un partit de centre amb el nom de Partido Andalucista. No es presentà a les eleccions autonòmiques d'aquell any i l'any 1985 Hidalgo va dimitir de la Secretaría General. Ell i bona part dels dirigents i militants van abandonar progressivament el partit i alguns s'incorporaren a les files del PSC/PSOE, com recorda ell mateix:

> [*els dirigents del nou PA*] es van decantar clarament cap a un nacionalisme no progressista i el pas lògic en la meva militància era llavors un partit socialista, progressista i catalanista: el PSC.

Com ja s'ha assenyalat, el PSA no va amagar en cap moment que adoptava els objectius d'un partit «explícitament contrari a la catalanització dels immigrants», ans el contrari, era un dels seus estendards. En aquell moment, tot i haver

guanyat aquests dos escons, s'intuïa que era ben difícil que un partit d'aquestes característiques pogués fer política al Parlament de Catalunya. Si els dirigents del PSA podien tenir com a interès comú frenar la «catalanització de la societat catalana» que pretenien els partits catalanistes, en veure que el PSA no tindria prou força es van decantar pels partits d'àmbit estatal.

Arran de la celebració de les eleccions, el panorama andalusista a Catalunya varià considerablement. La celebració del Día de Andalucía de l'any electoral és notablement menys concorreguda que la dels anys anteriors, situació que és encara més rellevant si es té en compte que els partits polítics d'esquerra recolzen la convocatòria dels actes. Aquest serà l'últim any que el Día de Andalucía se celebra el 4 de desembre –tot i que algunes entitats com el CCA Almenara, fins l'any 2000 van reivindicar aquesta data per la celebració.

Els anys successius, a partir del 1982, la celebració es trasllada al 28 de febrer –dia en què s'aprova l'Estatut autonòmic d'Andalusia–. Hi va haver canvis significatius: d'una banda, el protagonisme polític va desaparèixer i foren els centres andalusos a Catalunya els que centralitzaren els actes coordinats per les seves dues federacions (en aquell moment, la FECAC, Federación de Entidades Culturales Andaluzas en Cataluña i la AARCA, Asociación de Agrupaciones Recreativo Culturales Andaluzas. Actualment, la segona ja no existeix; se n'ha constituït una altra, la FAC Federación de Comunidades Andaluzas). De l'altra, la participació per primera vegada del govern autonòmic andalús en aquests actes a través de la Dirección General de Emigración. És a

partir d'aquest moment que «el debat sobre la immigració» a la premsa es deturà mentre que els centres culturals i els actes folklòrics organitzats per aquestes entitats proliferaren i ocuparen l'espai informatiu cedit arran del tancament del debat que generara el tema de l'andalusisme polític a Catalunya.

El dret al retorn dels immigrants i el problema de la immigració

Encara avui les explicacions d'aquest fervor andalusista a Catalunya un cop l'emigració es va haver deturat amb la crisis general del 1973 no són massa profuses. Per a Isidoro Moreno, en aquest moment, l'emigració encara continuava molt present en la percepció i la consciència de la majoria dels andalusos.

> [...] la aspiración del regreso, considerado un derecho cuya posibilidad de cumplimiento debería de ser objetivo político fundamental, estaba muy viva, no sólo en quienes tuvieron que abandonar Andalucía sino también en quienes permanecieron allí.

La reafirmació, o com diu Moreno el descobriment, de la seva identitat andalusa per bona part d'aquells que van emigrar va ser un fet que va quedar reflectit en gran mesura –segons opina l'autor– per l'aparició de l'elevat nombre d'associacions específicament andaluses, la «multiplicació de rituals i contextos festius reproductors de la identitat an-

dalusa arran de l'activació de marcadors culturals –«invenció» de setmanes santes, fires i romeries, proliferació d'espectacles i grups flamencs, èxit de programes radiofònics centrats en la música i la copla andalusa...– i més, pel protagonisme andalusista directament polític, que té el seu moment àlgid amb la multitudinària manifestació per l'Autonomia el 4 de desembre de 1977 a Barcelona i l'elecció de dos diputats del PSA al Parlament de Catalunya. La demanda del «dret al retorn» era un dels objectius de l'andalusisme polític i cultural a Catalunya:

> Y entonces llegó el comienzo de la democracia. Era el año 1975, que yo era presidente de la Casa de Andalucía de Sabadell, y ya nos preocupaba qué pasaría una vez llegada la democracia, qué pasaría con la situación de esas personas, muchas de ellas que estaban aquí contentas, pero otras que tenían voluntad de retorno.

Aquestes paraules de Juan José Guisado president de la Casa de Andalucía de Barcelona i primer president de la FECAC, en relació amb «la voluntat de retorn» d'alguns andalusos en el moment de la Transició, així com els retalls de premsa on Rojas Marcos, dirigent del PSA, assenyala que per al seu grup parlamentari era essencial protegir la «voluntat de retorn» de l'immigrant, mostren la rellevància d'aquest concepte en aquest ideari polític. És a dir, ens trobem que tant políticament com analíticament –segons assenyala Isidoro Moreno– «el dret al retorn» és una exigència fonamental d'aquells dirigents que fan de la defensa del tarannà andalús a Catalunya la seva bandera.

És interessant un aclariment en relació amb aquesta noció de «voluntat de retorn» i què és el que vincula les persones a un espai determinant. El «mite del retorn» o la nostàlgia producte de la idealització del lloc on s'ha hagut d'emigrar té molt poc present els vincles fàctics amb el lloc del qual s'ha sortit i posa tot l'èmfasi en les qüestions relatives als vincles emocionals i els records idealitzats d'un lloc inexistent des del moment en què van partir. És fonamental no deixar de banda aquesta reflexió per tal d'intentar comprendre les necessitats i els delers d'aquells que ha encetat un procés migratori. Segons Àngels Pascual:

> [...] las personas se vinculan a un espacio determinado en función de las relaciones sociales establecidas en él, es decir, de los intereses allí radicados. No será idéntica la vinculación a un lugar determinado por parte de una persona que posea allí cien hectáreas de tierra o una industria que la de un jornalero sin tierra o la de un obrero que vive en un piso de la empresa. Evidentemente, también entran en juego una serie de lazos afectivos en relación a personas u objetos y el conocimiento de una trama de referencias, pero hay que tener en cuenta que el nivel primario de subsistencia suele ser determinante.

L'anàlisi de Pascual ens posa en situació d'afirmar que la qüestió del retorn de l'immigrant està molt més lligada a les relacions socials que s'han deixat enrere que no pas a les adscripcions pseudomístiques que reclamaven els dirigents inscrits en l'òrbita política del PSA.

Aquesta figura nodreix l'elaboració del «problema de la immigració», i les solucions són proposades en clau nacional populista: d'una banda des del catalanisme es parla de la

immigració com a «problema i esperança», mentre que des de l'andalusisme a Catalunya es parla del problema de la «catalanització forçosa dels immigrants» a Catalunya. Evidentment els matisos ens porten a assenyalar com, en el cas del PSA a Catalunya, l'únic al·licient d'aquest partit és «defensar els interessos dels andalusos a Catalunya», fonamentalment protegint-ne les senyes d'identitat, mentre que el catalanisme conservador argüeix tenir la clau de la reconstrucció nacional i per tant de la solució al «problema de la immigració», fent partícips del seu projecte polític tots aquells que «viuen i treballen» a Catalunya sense importar el lloc on han nascut.

El fet de voler convertir-ho en un problema tenia dos catalitzadors: el nacionalisme espanyolista entusiasmat amb la idea que a Catalunya hi haguessin diverses «comunitats» i el conservadorisme més retrògrad, abjecte i antiprogressista que encara avui pobla les nostres ciutats, ancorat en uns principis essencialistes i antirepublicans.

En altres paraules, aquesta situació respon idealment a dos elements: des de l'andalusisme a Catalunya, els principis essencialistes que vinculen necessàriament l'arbitrarietat del lloc de naixement a unes característiques culturals determinades i determinants, mentre que des del nacionalisme primordialista, un exercici de resistència al discurs que posava l'èmfasi en la construcció de la figura de l'immigrant com a possible amenaça a la homogeneïtat fictícia de la reconstituent societat catalana.

La primera d'aquestes dimensions és representada per la noció de què «el fet andalús», que ha nascut a Andalusia, ho porta amb ell mateix per sempre més, i s'hereta com una es-

sència prístina que és latent i que desperta en un moment o altre. Encara avui això es pot sentir precisament d'un dels que va ser diputat pel PSA al Parlament de Catalunya, Francisco Hidalgo. El discurs és ple de mística però les conseqüències volen ser reals:

> [...] suposo que tu ets, en primer lloc, sabadellenc, per tant, català i amb «arrels andaluses». Un dia te les trobaràs i et faran sentir alguna cosa diferent i a partir d'aquest moment decidiràs si ho potencies, això, o no. És un sentiment latent. Jo suposo que si ara organitzéssim un viatge a Andalusia i vinguessis amb mi a Granada, d'on era ton pare, *granaíno,* o a Còrdova, la terra de ta mare, jo t'ensenyaria Granada o Còrdova i ho miraries amb uns ulls diferents i hi trobaries coses i sentiries com t'ha passat ara amb el flamenc, que hi has arribat per una altra via, no sé si el jazz, el pop o aquest flamenc més mestís que estem fent ara.

Com ja hem indicat, amb idèntic discurs, el PSA vint-i-quatre anys abans enceta la campanya electoral per a les eleccions al Parlament i crida tots els andalusos i els seus descendents residents a Catalunya a votar el seu projecte. El text dels eslògans electorals s'aboca a la defensa i la permanència de la identitat andalusa a Catalunya. Es demana el vot per a assegurar el futur d'aquesta permanència diferenciada i la seva reafirmació com a «andalusos a Catalunya».

L'elaboració del «problema de la immigració» consistia, llavors, a apartar les explicacions del conflicte en termes de relacions socials en favor de les explicacions «culturals» esdevingudes determinants a l'hora de donar sentit inherent al conflicte social.

La confluència d'aquests dos mites, el «dret al retorn» i el «problema de la immigració», ha donat lloc a tota una arenga *culturalista* –aquella retòrica on «la cultura» es converteix en el camp semàntic clau del discurs polític– que és totalment vigent i es manifestà tant als eslògans del PSA com actualment a la multitud «d'actes multiculturals», «mostres o esdeveniments interculturals» i «fires de la diversitat», fins al darrer macroesdeveniment anomenat Fòrum universal de les cultures.

«Clientelisme» polític: la cerca del vot captiu al cinturó metropolità

És amb l'arribada de les primeres eleccions democràtiques que apareix l'afany de vots i la creació de clienteles polítiques en els barris del cinturó industrial de Barcelona; es creen i es multipliquen multitud de centres culturals vinculats als governs autonòmics, fonamentalment d'Extremadura i Andalusia.

És en aquest moment quan es dóna una «eclosió de les expressions culturals andaluses» en l'organització de la Feria de Abril de Catalunya o el Rocío a Montcada i Reixac. Aquestes entitats comencen a adoptar la forma de «refugis» identitaris, fugint absolutament de les anomenades «lluites socials» característiques d'aquesta etapa de transició a la democràcia.

Al marge del component ideològic subjacent a la noció de retorn, de les reclames polítiques en funció del manteniment d'una identitat diferenciada a Catalunya i del posicionament contrari a la catalanització dels immigrants que l'andalusisme promulgava, es creu oportú descriure com van actuar en aquest escenari els dos partits catalans amb major representació al Parlament: CiU i PSC/PSOE.

La FECAC, apareguda l'any 1982, és l'entitat que intenta aglutinar tots els centres culturals andalusos i convertir-se així en l'únic interlocutor entre l'Administració pública i el que ells volien representar: totes les persones no nascudes a Catalunya i residents als suburbis de la perifèria industrial de Barcelona, per a donar substància a l'artificial i imaginaria comunitat andalusa a Catalunya.

Aquesta federació d'entitats té ben clar que ha de tenir una bona relació amb els partits que governen. Sempre el «bon tracte» acostuma a ser amb aquells que tenen el poder a Catalunya, fonamentalment PSC/PSOE i CiU. Són prova d'aquesta voluntat les lloances del seu president a Jordi Pujol, anterior president de la Generalitat:

> Pujol va apostar per nosaltres [...] però sobretot va ser Pujol qui, en el seu dia, ens va donar la mà. Sense ell avui dia seria impossible que existís la Feria.

La «correcció política» d'aquests dirigents el porten a fer declaracions casi idèntiques però referides a dirigents polítics de partits opositors:

> El presidente de la Diputació [*de Barcelona, en aquells moments en Manel Royes, del PSC/PSOE, també alcalde de Terrassa*] es el que más ha ayudado a levantar lo que és hoy la Feria de Abril.

D'altra banda es té constància que, tot i que les entitats neguen als seus estatuts qualsevol tipus de voluntat d'incidir políticament, tornen a ser les elits dirigents de les federacions les que s'impliquen directament en l'acció política. En tenim un bon nombre d'exemples: des del posicionament de la FECAC i CECREC (ambdues entitats presidides per Francisco García Prieto) en contra de la Llei del català de l'any 1998, on, com a conseqüència d'això, el president d'aquestes dues entitats va negar l'entrada al recinte públic on tenia lloc la Feria de Abril de Catalunya al conseller de Cultura d'aleshores J. M. Pujals. Aquesta interferència política va ser contestada per gran nombre d'intel·lectuals que negaven el dret de posicionar-se en contra de les lleis del Parlament a uns dirigents que només havien estat escollits pels seus socis, és a dir que per tant, només representaven legítimament els interessos dels propis dirigents i associats. El president de la FECAC afirmava sobre aquesta qüestió:

> Alguns han dit que nosaltres no teníem res a dir sobre la llei lingüística, que ni la FECAC ni la CECREC eren ningú. Bé, jo confio que aquests siguin conseqüents i, quan vinguin eleccions, no vagin a aquestes associacions a demanar-los el vot.

Un altre dels exemples de la voluntat d'incidència política d'aquests dirigents és el fet que no manquen les desqualificacions per part d'aquests en contra de dirigents polítics, que s'acaba expressant més d'una vegada en la negativa a que aquests visitin la Feria de Abril. En aquest sentit són molt

il·lustratives les paraules del seu president, en relació amb el fet que algun polític deixés de visitar la Feria en la seva edició de l'any 2000, perquè no hi havia eleccions:

> Quien no ha venido este año es porque no ha querido, porque la Fecac ha invitado a todo el mundo. Si alguien no ha asistido porque no había elecciones, que se olvide de pasear por el Real de aquí a tres años.

La interferència política d'aquesta entitat no ha estat posada en qüestió, ni pel PSC ni per CiU, com a conseqüència de la instrumentalització a la qual s'ha volgut sotmetre aquestes entitats i els seus dirigents. El control mateix de l'entitat ha estat motiu de tensions entre ambdues formacions polítiques que, tal com recorda el president de la FECAC, aquesta va rebre el suport inicial de Jordi Pujol, aleshores president de la Generalitat. En aquest mateix moment, el PSC/PSOE va intentar neutralitzar aquesta aliança amb la promoció d'una altra federació d'entitats:

> Aleshores, des del carrer Nicaragua [*la seu del PSC*], es va crear la federació AARCA [Agrupación de Asociaciones Recreativo Culturales Andaluzas]. [...] Per a boicotejar-nos i enfonsar-nos [*als membres de la FECAC*].

En aquest escenari, l'any 1989 es crea la nova Conselleria de Benestar i Família amb l'objectiu, entre altres coses, de gestionar la problemàtica particular dels habitants del suburbis guetitzats de les ciutats del cinturó industrial de la ciutat. És en aquest moment quan s'engega l'ofensiva del

govern de CiU per a intentar fidelitzar els dirigents de les cada com més nombroses entitats culturals i recreatives. Des del primer moment i de la mà del nou conseller, Antoni Comas, les anomenades *cases regionals*, que estaven enquadrades fins aleshores a la Conselleria de Cultura de la Generalitat, passen a Benestar i Família.

Segons un dels seus opositors polítics, pocs anys després d'aquests canvis a la conselleria de Benestar, Antoni Comas va engegar una estratègia per a accedir a alcaldies que podien estar en mans del PSUC o de PSC:

> A les eleccions de l'any noranta... noranta-dos o *algo* així... *Bueno* que és quan hi va haver la gran ofensiva del *Comas* i era conseller de Benestar Social, del [*Josep Lluís*] *Cleries* i del [*Josep M.*] *Violan* i van muntar candidatures bàsicament muntades des d'entitats i sobretot des d'entitats... per exemple a Terrassa, amb el *Florido* van fitxar alguna gent que venia del PSUC i alguna gent... *bueno*... pensaven que a partir d'això guanyarien alcaldies, no van guanyar; van fer una proposta al partit, que a partir d'aquí donarien un pas molt important en els cinturons, no van aconseguir-ho i a partir d'aquí va començar la seva decadència i jo crec que el fracàs d'aquella ofensiva està una mica en l'arrel que avui el *Comas* no estigui al front.

Des del Col·lectiu Crisol –es tracta de l'ens ideològica del PSC/PSOE lligada a les qüestions de «cultura popular»–, però, també, des de la majoria dels partits d'esquerres del Parlament, es criticava aquesta política de subvencions desenfrenades que practicava el Govern amb les cases regionals, i especialment amb la federació més important,

la FECAC. Josep M. Sala, dirigent i fundador del Col·lectiu Crisol, va ser un dels més crítics amb el tipus de polítiques portades a terme, centrades essencialment en la subvenció:

> [...] estava molt basada en la subvenció i, també és veritat, en la presència dels seus dirigents que ho han fet bastant, però *bueno*, [...] jo crec que es va abusar de la part de subvenció i pensar que a base de subvencionar molt... sobretot l'últim any el Govern de la Generalitat es va dedicar a donar diners com un boig que no... que a més ha provocat problemes ara de continuïtat per a moltes entitats... es van passar molt de la màniga... però *bueno*..[...] quan ell era conseller de Benestar Social [*Antoni Comas*]... *bueno*... i... va estar molt present va donar... repartir... va distribuir moltes subvencions, però... i per tant discrepava d'ell quan això ho feia i de la manera que ho feia i amb algunes de les seves actuacions.

Tenim notícia de casos concrets en què es denunciava l'excés d'ajudes i una figuració interessada a treure rèdit polític immediat, cosa que segons alguns dels seus detractors i adversaris polítics va fracassar:

> Si amb tots els recursos que va posar CiU amb el talonari famós [...] fa molts anys el famós conseller Comas anava a les entitats oferint [*a la Hda. Divina Pastora de Terrassa*] i puramment anava allà a inaugurar uns altaveus que havia donat a l'entitat [*per valor de*] mig milió de pessetes a la entitat [...] El gran error de CiU i d'en Comas va ser la pretensió de «comprar voluntats», els sentiments no es poden comprar.

Segons aquest dirigent del Col·lectiu Crisol, CiU no es trobava còmode en les relacions amb aquestes entitats ja que segons aquests, es posava en qüestió la idea de país que tenia el partit. Tot i aquesta esmena, en Josep M. Sala avalà el paper del Govern de CiU en aquest tema:

> [...] jo crec que això ha anat bé per a incorporar plenament en el país una part del país, és a dir que si el Govern de la Generalitat hagués donat una imatge d'excessiva llunyania o d'excessiva distància o d'oposició, jo crec que una part del país s'hauria posat a la contra de Catalunya i de la construcció de Catalunya. Jo crec que aquí el Pujol ho va entendre bé i *bueno* s'ha facilitat...

Amb les últimes eleccions i la sortida del govern de la Generalitat de CiU l'any 2004, s'ha posat al descobert part de la política de subvencions que es practicava des de l'Administració pública en la seva relació, fonamentalment i com ja s'ha dit, amb la gran federació d'entitats andaluses, la FECAC. D'aquest fet es van fer ressò la majoria dels mitjans de comunicació. Es denunciava com el govern de CiU, des de la Conselleria de Benestar i Família, va garantir ajudes anuals de 150.000 euros fins al 2005, a més d'ajudes extraordinàries per a l'organització de la Feria de Abril, així com la cessió de terrenys públics per celebrar el Rocío de Catalunya; tot això, hipotecat fins passades les eleccions al Parlament.

La tàctica del PSC/PSOE no se centra només en les subvencions sinó en la col·laboració i coordinació de les entitats des del Col·lectiu Crisol. Mostra d'aquesta situació és el ressò que es fa a la premsa de la connivència entre aquest partit i el president d'aquesta federació. En aquest sentit el titular de *El Mundo* del 8 de maig de 2003 diu: «García Prieto asegura que Maragall le ofreció ir en la lista al Parlament» i il·lustra el que es vol assenyalar. La notícia s'amplia amb la informació següent:

> García Prieto, que prefiere conservar su independencia como presidente de una entidad tan poderosa como la FECAC, le ha pedido ahora a Maragall que coloque de número dos a José Montilla. [...] García Prieto ha tratado de mantener siempre buenas relaciones con los responsables políticos, y en particular con el Gobierno de CiU, de cuyo Departamento de Benestar Social ha obtenido cada año cuantiosas subvenciones. No cabe olvidar, además, que el veterano presidente de la FECAC es un personaje que resulta sumamente atractivo para los políticos, puesto que maneja una bolsa de votos muy codiciada, la de los electores que votan al PSOE en las generales y se abstienen en las autonómicas. En cualquier caso, hace bien García Prieto en reclamar a los políticos que adapten su discurso y su programa a las necesidades de los nuevos catalanes.

Quan la coalició d'esquerres (PSC, ERC i ICV) encapçalada pel PSC va agafar les regnes de les cases regionals van passar automàticament a dependre de la Conselleria de Cultura i no de la de Benestar i Família. Aquesta era una de les demandes que feia el PSC/PSOE a partir de les reflexions portades a terme pel Col·lectiu Crisol com bé ho recorden ells mateixos al seu document *Què és el Col·lectiu Crisol?*, dins l'apartat «El Col·lectiu Crisol, un espai d'in-

fluència». Constaten com, «amb el pas del temps, les propostes han passat de ser mers documents afegits a formar part del nucli ideològic dels programes de partit i de les propostes de govern.»

Ambdós partits –CiU i PSC/PSOE– van maniobrar de manera distinta amb l'objectiu comú de fidelitzar el vot dels barris perifèrics del cinturó metropolità. El PSC/PSOE amb la creació del Col·lectiu Crisol s'ocupava d'elaborar propostes de participació i apropament a aquestes entitats. El seus principis d'intervenció en aquestes entitats passaven fonamentalment per la presència i reconeixement dels líders d'aquestes entitats per part dels seus dirigents polítics que, a més, acostumaven a governar els ajuntaments i la Diputació de Barcelona. Un dels seu fundadors així ho explica:

> [...] però hem de respectar l'autonomia del centre i jo crec que nosaltres, des del Crisol, això ho hem tingut sempre com a criteri bàsic: que la millor manera que podem tenir, entre cometes, per a obtenir un rendiment polític de la nostra activitat en el món de les entitats és ajudant-les a desenvolupar-se i no anant a buscar-les d'una manera directa o possible.

Com hem assenyalat, CiU va emprendre una campanya de «fidelització» del vot més abrupta i molt més basada en la subvenció directa. En paraules d'Antonio Florido, militant durant molts anys del PSUC i actual militant de CiU:

> En el fondo, ellos, el Comas y tal... sin montar ningún colectivo [*es refereix al Col·lectiu Crisol*] como el [Josep M.] Sala, pues ha conseguido lo mismo, lo mismo, con subvenciones y tal, *era una eina per arribar a aquesta gent i tirar d'ella políticament.*

En certa mesura, tal com s'ha mostrat al principi de l'apartat, la voluntat de la FECAC d'incidir políticament respon a la relació de proximitat que han mantingut, des del principi de la democràcia, la federació d'entitats amb CiU i PSC/PSOE. D'una banda, el PSC intenta mobilitzar el vot que a les legislatives s'expressa però que resta abstencionista a les autonòmiques. Mentrestant CiU elaborava una estratègia per a introduir-se allà on aquest vot encara no es manifestava en les eleccions al Parlament. S'aturava també el fantasma del lerrouxisme airejat pel PSA i s'instauraven els fonaments de la futura societat «multicultural catalana», i allà on hi havia problemes de plena integració social a la ciutadania catalana es facilitava la creació d'una comunitat imaginaria feta a la mida del seus usuaris i simpatitzants a base d'un substanciós finançament públic.

D'altra banda no s'ha de desestimar la importància que, des de les comunitats autònomes on governava el PSOE i que tenien el camp adobat per la caça de vots a les eleccions legislatives, es fomentés la creació d'aquestes entitats. Els centres culturals andalusos eren els més nombrosos seguits –de lluny– pels extremenys i les subvencions més quantioses –com s'ha apuntat– les rebien de les administracions andalusa i extremenya, respectivament, més que no pas d'ajuntaments municipals, diputacions provincials o Generalitat.

Aquestes dues administracions governades –avui, com en aquell moment– pel PSOE podien captar els seus votants

per al partit a les legislatives establint una xarxa clientelar que s'expressava en el recolzament, tan econòmic com de reconeixement per part dels representants dels governs autonòmics, que els alts càrrecs polítics podien exercir amb la seva presència als actes organitzats per aquestes entitats.

A dia d'avui, les mesures que s'estan engegant des d'aquestes administracions responen a la intenció d'estendre els mateixos drets i deures a tots «els extremenys» o «andalusos», sense importar on resideixin. Aquesta és, també, la funció de la Delegació de la Junta d'Andalusia per les Comunitats Andaluses a Catalunya, País Valencià i Illes Balears. Aquest govern està elaborant un avantprojecte de llei de l'estatut dels andalusos a l'exterior per als prop de dos milions d'andalusos que viuen fora. Segons Paco Hidalgo, actual delegat per les comunitats andaluses a Catalunya, País Valencia i Illes Balears:

> Això és un dels objectius de la Junta de Andalucía i sobretot de la Direcció General de les Comunitats Andaluses: veure de quina manera les primeres, segones i fins i tot les terceres generacions es vinculen, si volen, amb Andalusia.

Avui hi ha a Barcelona oficines d'orientació a l'emigrat per facilitar-ne el retorn. Actualment, la Junta de Extremadura i la Junta de Andalucía disposen, com a mínim a Barcelona, d'oficines d'atenció a l'emigrat. El que es pretén és facilitar el retorn d'aquells que van emigrar, per exemple, amb desgravacions fiscals en comprar terres o propietats immobiliàries i amb beneficis similars.

Reconstrucció nacional, immigració i suburbis

La transició a la democràcia a Catalunya incloïa un debat intens sobre com s'havia de tractar el fenomen de la immigració, fonamentalment en relació amb l'esforç de reconstrucció nacional que calia fer.

Ambigüitats i contradiccions es cristal·litzen en gran part del discurs nacionalista que se situa entre l'essencialisme identitari i la necessitat d'aprofitament de l'important capital humà necessari per a la vigència d'aquesta mateixa identitat diferenciada. El dilema s'establia en els termes següents: cohesió i variació d'una identitat primigènia o segregació i manteniment d'una suposada identitat impol·luta.

Amb la fi de la dictadura, el principal dirigent d'ERC, Heribert Barrera, carregava un discurs poc amable amb «la immigració»:

> Hem d'eliminar tots els complexos de culpabilitat, totes les relacions de subordinació, tots els intents de paternalisme. Ha de quedar clar que en la situació actual hi ha dos comunitats, les dos comunitats no tenen res a agrair-se. La immigració no ha significat per a Catalunya cap benefici a fi de comptes [...]. Per a Catalunya hauria estat preferible un altre tipus de desenvolupament que no requerís aquesta immigració massiva [...]. Tindríem menys problemes respecte a l'atur, l'estructura de les empreses, la concentració a l'àrea metropolitana de Barcelona, menys problemes respecte d'alguns productes naturals com l'aigua, menys problemes de destrucció del medi ambient.

Al mateix temps, Jordi Pujol descrivia, al seu llibre sobre la immigració a Catalunya, com una amenaça –i una esperança– l'arribada massiva de població «destruïda i anàrquica» que ve a Catalunya en busca d'una vida millor:

> [...] és, generalment, un home poc fet. És un home que fa centenars d'anys que passa gana i que viu en un estat d'ignorància i de misèria cultural, mental i espiritual. Es un home desarrelat, incapaç de tenir un sentit una mica ampli de comunitat. Sovint dóna proves d'una excel·lent fusta humana, i tot ell es una esperança, però, d'entrada, constitueix la mostra de menys valor social i espiritual d'Espanya. Ja ho hem dit abans: és un home destruït i anàrquic. Si per la força del nombre arribés a dominar, sense abans haver superat la seva pròpia perplexitat, destruiria Catalunya. Hi introduiria la seva mentalitat anàrquica i pobríssima, és a dir, la seva manca de mentalitat.

Podem dir que, a grans trets, el que es considera nacionalisme primordialista era representat per Òmnium Cultural (vegeu el seguit de reculls de declaracions que expressen «un nacionalisme essencialista, hostil als actes andalusistes» a «Els miratges de la identitat» a *Diversitat i integració. Lògica i dinàmica de les identitats a Catalunya,* M. Delgado, ed. (Empuries, Barcelona p. 52-53) i s'expressà, encara avui, en articles a la premsa catalana on apareixen exabruptes com el següent.

> Només cal donar una volta per la sucursal de la Feria de Abril que s'instal·la a Catalunya per veure que aquesta festa s'ha modernitzat poc. Tot és fang (o pols, si no plou). Les casetes són de luxe genital, exhibicionista, luxe de família que durant una setmana decideix tirar la casa per la finestra sense tenir clar de què viu el dilluns de ressaca. El consum d'alcohol és exagerat i pel que fa al menjar el que compta és que sigui abundant sense que de cap manera importi si supera la mínima dignitat exigible. És l'Espanya eterna: la greixosa, la torera, la que està encara per asfaltar. Un país que celebra el seu gran dia amb una festa primària de pastors afamats, un país que segueix vida de luxe ocasional perquè no ha trobat la manera de tenir-lo assegurat tot l'any, un país que s'atipa avui perquè no sap si menjarà demà, un país que per celebrar necessita beure i oblidar perquè, si pensa com li van les coses, tot el que li queda és plorar.

Tot i això, a l'hora de definir «qui és català?» hi havia unitat entre els partits polítics: tots coincidien en el rebuig dels principis ètnics i situaven la catalanitat en línia amb la definició de l'Estatut d'Autonomia de l'any 1979, on ser català era definit pel fet de viure, treballar i voler ser del país. Els matisos venien, d'una banda, de les postures de PSUC i PSC que eren les que posaven els pes en les qüestions socials més enllà de la postura que podien mantenir un nacionalisme conservador on la catalanitat girava al voltant de qüestions culturals o lingüístiques.

Segons Josep Benet –secretari del PSUC en aquelles dates– el flamant govern de CiU, «no representant ni la classe obrera, ni els homes i dones que vénen d'altres terres, afavoreix el neolerrrouxisme» ja que cap dels quaranta-tres diputats seus havia nascut fora de Catalunya, qüestió clau quan Jordi Pujol mateix afirmava que «el moviment català que no tingui dintre d'ell un contingent prou gran de gent d'origen

no català no és un moviment prou català perquè no respon prou al conjunt de la realitat del nostre poble d'avui».

Aquest són els pilars bàsics de la construcció de la realitat immigratòria catalana vers el procés de reconstrucció nacional.

Però en aquest moment s'albirà un problema eminentment pràctic: la segregació espacial que comportava la proliferació de «barris dormitori» apareguts durant l'última època del règim franquista. La cerca d'una solució s'erigeix com una de les qüestions urgents a resoldre pel nou govern de la Generalitat del 1980. Aquesta adequació urbanística elaborada durant la dictadura va donar lloc a la quantitat de ciutats dormitori, isolades, aïllades literalment de la resta de la ciutat, barris que no eren lloc de pas per anar enlloc. Aquesta situació era la que realment preocupava una gran part dels polítics catalans. Pujol va dir quan fou el moment (1980) que era una qüestió essencial: «Aquest tema durant aquests anys de la dictadura ha estat potser més que cap altre el que ens ha fet mal, el que, diguem-ne, ha compromès el nostre futur». Més endavant afegirà davant de la població d'un d'aquests suburbis con a interlocutora que:

> Aquí –a Ciutat Badia– veiem un exemple de tot allò que no s'havia d'haver fet i es va fer. És una acusació contra tota la societat, contra tot el país. És també un símbol, però, de tot allò que de mica en mica hem d'anar arranjant. El problema, no l'ha creat la nostra institució. Té, però, voluntat de resoldre'l.

Aquest parlament anava adreçat a un grup social molt concret: aquells que habitaven barris com el de Ciutat Badia. Quan es dirigia a aquell nacionalisme amb més por a la pèrdua d'identitat, que podia suposar per a Catalunya l'existència d'aquests suburbis, on la majoria de la població provenia de la resta de l'Estat i on la llengua d'ús quotidià era el castellà, afirmava el següent:

> [...] no podem fer una Catalunya de la qual escapcem Santa Coloma, Sant Roc, el barri de la Mina... Si comencem a retallar ens quedarem amb no res.

La pregunta a la qual remet la reflexió podria ser la següent: com fer atractiva la idea de Catalunya a la població que vivint aquí «no eren enlloc»? És a dir, en espais anònims, sense nom, llocs que, tot i ser part administrativa de la ciutat, no eren vistos ni identificats com a propis per la població que allà hi residia?

Un cop establerta la correlació absoluta entre «cases regionals» i barris suburbials de les ciutats perifèriques esdevé clau la qüestió del paper d'aquestes entitats en la deriva segregacionista que van prendre determinades polítiques, destinades a gestionar la funesta herència de la política urbanística empresa pel règim franquista. Aquestes polítiques es van nodrir de fortes subvencions públiques destinades a aquestes entitats per, si no es podia solucionar la segregació espacial que comportava la instauració dels polígons d'habitatges i la multiplicació de barris dormitori durant el franquisme, fer que les persones que havien nascut i que vivien en aquests barris mantinguessin un grau de cohesió i no es

posessin en contra de «Catalunya», la Catalunya que era «fora» de les fronteres del barri: la Catalunya que era «a la ciutat, al centre».

L'assaig d'una resposta a aquesta situació ens portaria a afirmar, atenent al model de la incipient retòrica política i culturalista actualment hegemònica, que els que vivien en aquests barris no eren «pobres» o «exclosos», no tenien «menys oportunitats pel fet d'haver nascut» allà... sinó que eren la comunitat «andalusa» o «extremenya»... a Catalunya.

Ni el govern de la Generalitat governada per CiU ni els dels PSC amb les alcaldies o la Diputació no van sortir triomfants del problema dels suburbis. Més aviat va condicionar la visió d'un possible fracàs en la relació amb aquests barris, on es pensava de quina manera es podia pal·liar la segregació «física» que constituïa la conversió d'aquests espais en guetos.

En aquell moment es va cercar una solució immediata i es va afavorir la creació de centres folkloristes per, tal com deia Z. Bauman, potenciar la construcció d'un món a la seva mida, d'una «comunitat» artificial –afegim aquí el paper de Justo Molinero i Radio Tele Taxi, sobre els quals encara no em permeto aprofundir– per mitjà dels «centres culturals», o de les «comunitats andaluses», que assegurés a tots els implicats (veïns i fonamentalment CiU i PSC/PSOE) la solució «mística» al problema de la segregació espacial que es va heretar del franquisme.

Usos polítics de la perpetuació de la condició d'«immigrant»: la feria de abril de Catalunya com a escenari

La màxima expressió de l'univers simbòlic que he anat descrivint en els apartats anteriors, s'esdevé amb la celebració d'un esdeveniment multitudinari: la Feria de Abril de Catalunya. Aquest decorat serveix per a recrear la figura mítica de l'immigrant perpetu. Les pàgines següents, fondejant en els orígens polítics d'aquest esdeveniment, serviran per comprendre amb més claredat què expressa i quin significat polític té.

La Feria de Abril de Sevilla fou fundada per dos empresaris, un de català i un de basc, a mitjan segle XIX amb la intenció d'establir unes dates i un espai perquè la burgesia andalusa pogués afavorir i augmentar els intercanvis i, per tant, els negocis. Significativament diferent és l'origen de la Feria de Abril de Catalunya que es comença a gestar quan es veu arribar la fi de la dictadura, per iniciativa d'un polític de l'Administració andalusa i d'un militar d'alta graduació establert a Barcelona.

L'any 1969, el teniente coronel Linares funda a Barcelona la Casa de Andalucía. Un any després, el director general de política migratoria del govern predemocràtic andalús, Gonzalo Crespo, amb la mirada posada en la imminent arribada de la democràcia i la borsa de vots que podia suposar un andalusisme organitzat al voltant de les cases regionals i encoratjat per la nostàlgia, proposa a la Casa de Andalucía organitzar una Feria de Abril a l'estil de la de Sevilla, però a Catalunya. En aquell moment es comptabilitzaven 800.000 catalans nascuts a Andalusia.

El 1971 a Castelldefels es realitzà una primera prova del que havia de ser la Feria de Abril de Catalunya per part d'un grup de persones, entre les quals hi havia els actuals dirigents de la gran Federación de Entidades Culturales Andaluzas en Catalunya, la FECAC. La resposta del públic va sorprendre els organitzadors i va impulsar les properes edicions. Durant els anys següents es va celebrar a Castelldefels, fins l'any 1978. L'any 1979 es va traslladar a l'Hospitalet i el 1980, per primera vegada, se celebrà al municipi de Barberà del Vallès on s'instal·la fins el 1993. El 1994 es traslladà al recinte de Can Zam, a Santa Coloma de Gramenet, on resta cincs anys, passà un any a Sant Adrià mentre construïen un recinte fix per la celebració: el Fòrum. Entretant, des de les edicions del 2001 fins a la del 2004, la Fira s'instal·là a la platja de la Nova Mar Bella, a Barcelona. L'any 2005 va tenir lloc a la plaça central del Fòrum, l'escenari central de l'esdeveniment, i, per primera vegada, sense la terra de l'*albero* i sense cavalls.

Paral·lelament a aquestes edicions, el 1980, el Partido Socialista Andaluz es presentà a les primeres eleccions al Parlament català i aconseguí dos escons. El nou president de la Generalitat, Jordi Pujol, espantat pel fantasma de Lerroux, començà a subvencionar extraordinàriament l'esdeveniment i els organitzadors, la FECAC, els quals van rebre la recompensa amb un primer bany de multituds a la Feria en l'edició del 1985. El mateix president d'aquesta federació va dir que sense Pujol hauria estat impossible que avui dia existís la Feria.

En aquests moments, els anhels d'instrumentalització política de les administracions públiques, dels partits polítics i dels sindicats van fer que hi instal·lessin la seva *caseta* amb molts més recursos que els que podien tenir les penyes o entitats. De fet, en aquests primers anys, no hi havia gaires entitats andaluses i s'havia de recórrer a la invitació d'altres centres regionals, com els extremenys, els manxecs o els murcians, que formaven un espectacle que ressuscitava els *coros y danzas* del règim.

D'aquesta manera es pretenia que el component folklòric fes menys evident que l'espai de la Feria era percebut des dels estaments polítics com un viver de vots d'una part de la població que votava a les legislatives i s'abstenia a les autonòmiques.

L'Ajuntament de Barberà del Vallès organitzà, paral·lelament als concerts i espectacles, xerrades i debats al voltant de la immigració, de l'Estatut, de la integració o de la llengua, tots plegats portats a terme per experts com Francesc Candel o J. M. Huertas Claverías. Aquestes xerrades no van rebre el suport dels organitzadors, que opinaven que la Feria no era l'espai adequat per això.

El 1986 el PSC/PSOE contraatacà la profusa subvenció de CiU a l'arena de la Feria amb la creació d'una altra federació que pretenia desactivar la FECAC i el seu monopoli del sentiment andalús a Catalunya, l'Agrupación de Asociaciones Recreativo-Culturales Andaluzas (AARCA), la qual fins i tot aconseguí muntar una Feria de Abril paral·lela a Cornellà, tot i que sense èxit.

El fracàs d'aquesta acció comminà el PSC/PSOE a canviar d'estratègia. Amb les alcaldies de gran part dels municipis de Barcelona i la presidència de la Diputació de Barcelona es fundà el Col·lectiu Crisol amb la intenció d'elaborar propostes d'acció envers les entitats –que en aquell moment

començaven a multiplicar-se nominalment, cosa que no en comportà, també, una multiplicació substantiva–. Va ser un grup escindit de la FECAC, la FAC (Federación de Comunidades Andaluzas), el que denuncià davant la Junta de Andalucía l'existència de vint-i-vuit «entitats fantasma» sòcies de la FECAC –a les quals etiquetaren com a «Altres entitats de cultura tradicional i popular», fins arribar al punt que el president d'aquest organisme, Manel Royes, es convertí en l'artífex d'un nou impuls de la Feria que es traduí amb l'aproximació de l'esdeveniment a l'àrea metropolitana i amb la promesa d'atribuir-li un espai fix dintre de Barcelona de cara al futur.

Per aquestes dates, la Feria de Abril de Catalunya aconseguí fer-se un lloc en les agendes de tots els partits polítics catalans i els d'àmbit estatal (aquests, per mitjà dels seus dirigents governants a Andalusia), i rebé el suport de tots –excepte, la intermitència d'Esquerra Republicana de Catalunya–, algun dels quals, a més, va fer servir càrrecs públics en benefici del propi partit.

El fruit de tot això va ser que les butxaques dels organitzadors s'inflessin fins al punt de fer despertar les sospites d'algunes de les entitats que participaven en l'organització i que s'en demanessin els comptes. Aquesta demanda fou negada rotundament i la qüestió va acabar amb l'acusació als dirigents de la FECAC de corrupció i llicenciós afany de lucre.

A aquestes fundades sospites es va afegir la postura del president de l'entitat, Francisco García Prieto, en contra de la Llei del català del 1998 i la seva negació a deixar entrar el conseller de Cultura, J. M. Pujals, al recinte públic on se celebrava la Feria, tot amenaçant de recollir signatures per derogar la Llei. Aquesta amenaça no es va portar a terme però va fer augmentar, de nou, el pressupost de la federació.

Davant d'aquesta situació, un grup d'entitats escandalitzades amb l'actuació dels dirigents de la FECAC, van decidir constituir la Federación de Comunidades Andaluzas, la FAC, com a resposta al que consideraven corrupció econòmica i ingerència política d'una entitat privada.

Un dels pilars en què es sustenta el poder d'aquesta federació per sortir indemne d'acusacions d'aquest tipus és la pretesa capacitat de mobilització que té. De fet, el mateix president advertí que mentre tingués capacitat de convocatòria, els polítics no tindrien cap altre remei que acceptar aquest tipus d'irregularitats. Segons aquest dirigent, la Feria rebia cada any tres milions de visites. El Col·lectiu Contrastant va fer l'any 2002 un càlcul a partir del qual assegurava que era impossible que la Feria rebés més de 455.056 visites. A més, hi ha altres documents en mans de l'Administració publica que xifren aquest màxim al voltant de les cent mil persones. Tot i que aquesta informació és de domini públic, en aquesta edició encara s'ha tornat a esmentar la mítica xifra de tres milions que, en l'imaginari català remet a la meitat de la població catalana producte de les migracions d'aquesta segona meitat de segle.

De benestar social a cultura. el gir cap els culturalismes en voga

Avui, el terme *cultura* ocupa gran part dels titulars dels mitjans de comunicació i dels discursos polítics. Com molt en-

certadament sentencia Verena Stolcke «vivim en una època en què "la cultura" s'ha convertit en el camp semàntic clau del discurs polític contemporani».

Aquesta noció de *cultura* de la qual es deriva el discurs «culturalista», és, per tant, una constant que impregna tots els àmbits de la vida pública. Cada cop amb més ímpetu, expressa el desplaçament de les «polítiques socials» en favor de les «polítiques culturals». Aquest trànsit té, per a Pierre Bourdieu, unes conseqüències perverses:

> Las «políticas culturales» dirigidas a los más desfavorecidos están condenadas a vacilar entre dos formas de hipocresía (como pone de manifiesto el trato que reciben en la actualidad las minorías étnicas, en particular los inmigrantes): por un lado, en nombre de un respeto a la vez condescendiente y sin consecuencias hacia unas particularidades y unos particularismos (culturales) en buena parte impuestos y padecidos, que de este modo acaban convertidos en algo elegido [...] se encierra a los desposeídos en su estado y se omite ofrecerles los medios reales para realizar sus posibilidades mutiladas; por otro lado, se imponen universalmente (como hace la institución escolar en la actualidad) unas mismas exigencias sin preocuparse por distribuir con idéntica universalidad los medios de satisfacerlas, lo que contribuye a legitimar la desigualdad.

Aquesta argumentació se centrarà a analitzar les claus del culturalisme que envolta el fenomen de les cases regionals a Catalunya. Es vol remarcar que aquest «gir culturalista» no és atribució única d'un partit o de cap col·lectiu.

Es té constància que, com a mínim des de l'any 2002, es presentava el «programa de cultura» del partit on s'assenyalava que els socialistes catalans defensen que la cultura catalana és «tota la que es crea i es produeix a Catalunya, independentment del fet que el vehicle d'expressió sigui el català o el castellà».

El gener del 2004, el ja president de la Generalitat de Catalunya, Pasqual Maragall justificava que les cases regionals passessin a dependre de la Conselleria de Cultura:

> [...] en el gobierno nacionalista conservador había la idea de que eran limosnas que había que hacer, una especie de caridad que había que tener con estos pobrecitos que llegaban a Catalunya. Hay que cambiar de enfoque y considerar que la cultura catalana ya tiene unos ingredientes muy conocidos, y con mucho éxito, y que tiene otros ingredientes importantes que la han enriquecido y la enriquecen, y forman parte de la propia cultura del país.

Aquesta decisió es va prendre amb el recolzament del Partit Popular, que també des de l'any 2002 instava el govern a canviar la forma de relació amb les cases regionals. D'aquesta manera, amb l'acord del nou govern, les cases regionals passaven a la Conselleria de Cultura dirigida per Caterina Mieras, però, concretament, les entitats estarien enquadrades (com també recomanà el Col·lectiu Crisol) en un únic organisme: el Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional, que tindria com a nou director Ferran Bello.

Aquest nomenament no es va lliurar de les crítiques del socis de govern del PSC, ERC i ICV. Se li retreia, d'una banda, la defensa de postulats propers a les tesis del Foro

Babel (que reivindica, entre altres coses, la necessitat que l'educació pública a Catalunya sigui bilingüe, en castellà i en català), i tant ERC com ICV van qüestionar que tingués el perfil més adequat per al càrrec. CiU també va criticar la designació i la delegació d'Òmnium Cultural a Badalona, on Bello va ser regidor de Cultura, va expressar els seus «recels». També se l'acusava de mantenir una estreta relació amb el president de la FECAC, Francisco García Prieto. Ell mateix va donar suport al seu nomenament.

Amb el nou Govern s'ha engegat un nova era en la relació de les administracions amb les anomenades «altres entitats de cultura popular». Responent a un plantejament del Col·lectiu Crisol sobre què havien de ser aquestes entitats, els ajuntaments governats per aquest partit ja assumien el gir cap als «culturalismes». Les noves entitats havien de tenir el sufix de *cultural* i les velles havien d'esborrar tot allò que les vinculés simbòlicament a qualsevol postulat regionalista, associatiu o polític. A més, les regidories de Cultura socialistes ja eren les interlocutores d'aquestes entitats amb l'Ajuntament, fet que les desvinculava forçosament de les exigències polítiques i es va centrar únicament en qüestions de demanda de reconeixement de «la diferència» i relegava forçosament les demandes de justícia social fora de l'àmbit d'acció d'aquests grups. S'ha de dir que aquesta desvinculació del «dret al reconeixement del dret de redistribució» ha estat propiciada i recolzada per les juntes directives d'aquestes entitats.

S'escenifica el que dins l'àmbit de l'antropologia crítica contemporània s'ha anomenat *el gir cap als culturalismes en voga*. La premsa ha estat un dels reproductors i potenciadors

d'aquest tipus de discurs simplificador, segregador i excloent. Entre altres coses, els titulars de premsa reflecteixen la cosificació de grups de la societat al voltant de «la cultura» pròpia d'aquests grups o la seva estigmatització en tant que «immigrants», fins i tot quan es fa referència a grups de persones, els quals resideixen a Catalunya de fa més de quaranta anys.

És necessari fer un succint repàs d'alguns titulars de premsa per observar què s'ha volgut significar amb l'ús reiterat dels termes *immigrant*, *cultura* o *diversitat cultural*, entre d'altres, des dels mitjans de premsa i en relació amb el fenomen que estudiem: les denominades *cases regionals* a Catalunya.

L'actual món de les entitats de promoció de folklore d'arrel no catalana se sustenta en la ficció següent: «catalans», d'una banda, i «andalusos» o «immigrants» (col·lectiu pretesament representat per les seves respectives federacions d'«entitats culturals»), de l'altra, són «comunitats» ben diferents i que mantenen una convivència pacífica gràcies a les «polítiques culturals» que, des de partits polítics i administracions públiques, es fa en la relació amb el treball d'aquestes entitats. Gràcies al foment de les celebracions que porten a terme, que no són altra cosa que una lloança de la «diversitat i la tolerància», és possible la convivència. Si aquesta situació es volgués posar en qüestió, entre les «dues cultures tan diferents» com la catalana i com la «dels immigrants» (siguin aquests andalusos, extremenys, gallecs, aragonesos, etc.) esclataria ineludiblement el conflicte. Només amb el respecte a la «diversitat» la vida en comú serà possible. Han estat les unes i les altres, entitats culturals i administracions públi-

ques, les que han permès la cohesió social i la convivència pacífica entre «ambdues comunitats»:

> [*Duran i Lleida, representant de CiU*] pidió a los asistentes un esfuerzo para mantener «lo que "ustedes" y "nosotros" hemos forjado en convivencia, paz en mayúsculas y cohesión social».

En el paràgraf anterior hem fet servir l'expressió «immigrants» entre cometes, i a propòsit, per a recrear la il·lusió que transmeten partits polítics, administracions públiques i premsa a Catalunya en relació amb aquest fenomen. Encara avui es fa servir la noció d'*immigrant* per a parlar de persones que resideixen a Catalunya de fa més de quaranta anys i que fins i tot han nascut aquí. Tant des de la sociologia com des de l'antropologia s'ha criticat l'extensió de l'ús d'aquest terme. Manel Delgado ha fet una exegesi del concepte especialment desvetlladora:

> Delatar que aquell que anomenem «immigrant» no és una figura objectiva, sinó més aviat un personatge imaginari, no desmenteix la seva realitat sinó que, al contrari, la intensifica. Dient-ho d'una altra manera, és cert que hi ha immigrants, però allò que fa d'algú un immigrant no és una qualitat, sinó un atribut, i un atribut que li és aplicat des de fora, a la manera d'un estigma i un principi denegatori. [...] L'immigrant és aquell que, com tothom, ha recalat a la ciutat després d'un viatge, però que, en fer-ho, no ha perdut la seva condició de viatger en trànsit, sinó que ha estat obligat a conservar-la perpètuament. I no tan sols ell, sinó fins i tot els seus descendents, que hauran d'arrossegar com una condemna la marca de desterrats heretada dels seus pares i que farà d'ells allò que, contra tota lògica semàntica, s'acorda d'anomenar «immigrants de segona o tercera generació». L'immigrant és una producció social, una denominació d'origen que s'aplica no als immigrants reals, sinó tan sols a alguns d'ells. [...] Es aquí, però d'alguna manera s'imagina com si encara romangués allà, en un altre lloc. O, millor, no és de fet en cap dels dos indrets, sinó que està com atrapat en el trajecte entre ambdós llocs, com si una mena de maledicció l'hagués deixat vagant sense solució de continuïtat entre el seu origen i el seu destí. L'immigrant és condemnat a habitar perpètuament la fase liminar.

Tot i que, a les entitats que estem estudiant, constituïdes en la seva majoria entre els anys vuitanta i noranta per persones que feia més de trenta anys que residien a Catalunya, també se les anomena, contra tota evidència empírica, «entitats d'immigrants» o «organitzacions d'immigrants». Salvador Cardús tampoc aprova l'ús actual de la noció d'*immigrant*, afirmant el seu estatus efímer i assenyalant que és una «categoria a la qual caldria afegir una dimensió temporal que fes explícit que –si més no al nostre país– aquesta és una condició social que se sol perdre». L'etnòleg Bienve Moya, en relació amb la manera que tenen els polítics catalans de dirigir-se a una part de la població en tant que «immigrants», va denunciar «que ningú se sent còmode sentint-se dir "immigrat" –que és el mateix que et diguin "no natural"– encara que qui ho pregoni pretengui protegir els drets dels suposats "no naturals" des d'erràtiques i confuses opcions d'esquerra».

Una altra de les faules recurrents quan es parla d'aquestes entitats és la que les defineix per exemple com a «la co-

munitat d'andalusos» o quan es lloa la «convivència entre cultures» de Catalunya. S'ha de recordar que sempre es fa referència a l'objecte d'estudi que ocupa aquesta monografia, per tant s'està parlant de persones que fa més de trenta anys que són a Catalunya i que participen en entitats que majoritàriament s'han constituït entre el final dels anys vuitanta i el principi del 2000. Quan es parla d'aquest univers s'acostuma a dir que són la «cultura andalusa», sobretot, quan està «en contacte» amb «la cultura dels autòctons», suposadament, la dels «catalans». Els exemples que apareixen a la premsa són innumerables; ens centrarem només en alguns:

> L'actual ministre d'Indústria del nou govern espanyol, José Montilla, exalça el paper que té la FECAC en favor de la diversitat a Catalunya.

Potser es refereix al paper que té aquesta federació per a etnificar i folkloritzar la diversitat? Perquè, com ja hem mostrat en pàgines anteriors, què es vol emfatitzant una sola possible diferència entre un grup i un altre i dir que aquesta és el fonament de «la diversitat». La diversitat a les ciutats és una cosa inherent a l'estructura que tenen i el fet de la «multiplicitat de cultures», com ens recordà Manel Delgado, no recau en la variabilitat ètnica o de procedència geogràfica dels seus integrants.

A més, i suposant que tingués cap valor més enllà de simplificar la realitat per a legitimar la desigualtat («ells són diferents no perquè visquin als suburbis o no tinguin elevats graus de formació sinó, perquè són "una altra cultura" –que ni tan sols és la meva, la del ministre, clar–, i els hem de respectar en les seves "diferències"»), què porta a terme aquesta federació i la majoria de les entitats associades que no sigui aquesta promoció del folklore per a definir i establir els llindars d'una suposada diferència cultural?

La mistificació, de la qual es deriva la simplificació i la reducció de la diversitat a la ciutat en pura expressió folklòrica, es mostra també en aquesta notícia on es parla, en relació amb la Feria de Abril de Catalunya –que, com hem indicat, és l'eix al voltant del qual s'expressa i es materialitza gran part del discurs culturalista sobre les cases regionals– que «*Más de tres millones de visitantes tendrán la oportunidad de sumergirse, desde ayer y hasta el 6 de mayo, en la cultura y tradición andaluzas sin salir de la ciudad de Barcelona*». A més de reiterar la xifra «mítica» de visitants de la Feria, s'observa un altre exercici de fetitxisme quan es parla de la possibilitat de «submergir-se» en «la cultura i tradició andalusa» sense sortir de Barcelona fent-hi només un passeig, supòsit que s'escapa totalment de qualsevol referència empírica. Alguns ja han criticat aquesta descripció de la Feria de Abril:

> La Feria –dice Luis F. Zaurín, periodista y escritor andaluz especializado en flamenco– se ha agenciado una representatividad cultural que no le corresponde, es más bien un escaparate para la promoción de políticos. Estas manifestaciones de andalucismo se quedan en lo superficial y lo folklórico, no se acercan a la pintura, el teatro, la música popular andaluza, que es el flamenco..., la feria, de cara a los catalanes, no hace ningún bien a la imagen de Andalucía. Lo que no significa que ir a la feria sea un pecado porque es una fiesta, simplemente una fiesta.

Quan es parla de «dues comunitats» i es descriu Catalunya com un lloc on coexisteixen pacíficament varies «cultures», es fan servir aquests termes per a caracteritzar i interpretar el significat que té la celebració de la Feria de Abril a Catalunya.

> Dos culturas: Como muestra de la armoniosa convivencia que existe entre la comunidad andaluza y la catalana no faltó tampoco la interpretación del himno de Andalucía y el de Cataluña, *Els segadors*. Y es que, tal y como manifestaba el presidente de la FECAC, Francisco García Prieto, se trata de una fiesta donde lo más importante es la armonía, la convivencia y la hermandad de dos culturas como son la andaluza y la catalana. «Nosotros, los andaluces, no queremos olvidar nuestras raíces ni nuestras costumbres, pero la voluntad de todos es compartirla con las de la tierra que nos ha acogido y que también queremos como nuestra, que es Catalunya.»

Aquesta notícia resumeix gran part dels artificis en què es sustenta el *mite* dels centres culturals a Catalunya. D'una banda la idea de «dos culturas», i perquè no hi hagi dubtes es reitera la cosificació amb l'expressió: la «comunitat catalana» i l'«andalusa». Com si a Catalunya es poguessin identificar amb nitidesa aquestes «comunitats» a menys que una persona vagi a les «comunitats» així definides, per exemple per la Junta de Andalucía, que són les «entitats culturals», i hi trobi «els andalusos» o «extremenys» o «aragonesos». No sembla que l'article faci cap referència al fet que «la comunitat» de què parlen és, com a molt, el grup de socis que participen d'aquesta entitat; no hi fa referència perquè

el que llavors seria més difícil de localitzar seria la «comunitat catalana», a menys que anéssim a trobar un grup sardanista o un de bastoners, on suposadament hi hauria alguna cosa semblant a la «comunitat catalana».

En qualsevol cas, el ritu de les «dues banderes» onejant juntes així com el càntic dels respectius himnes expressa *de facto* la «comunió entre les dues cultures». Igualment passa amb la idea de germanor entre les «dues cultures» on es suposa que «ni catalans», d'una banda, «ni andalusos», de l'altra, poden fer «les coses que fan cada dia» (perquè què és «la cultura» sinó això: les coses que una persona qualsevol fa un dia qualsevol?) de manera que no sigui diàfanament distingible l'una de l'altra. Potser si «els andalusos» marquen bé el seu tarannà amb els seus vestits, la seva manera de parlar o de ballar, quedarà ben clar que si ells són «aquests», la resta són els «altres».

Aquest tipus de *teatralització* és molt reiteratiu i cada any, amb la celebració d'aquest esdeveniment, apareixen múltiples referències a les bondats de la «cultura». A la mateixa notícia apareixen les referències següents a «la cultura», «la integració» o la «mescla de cultures»: «*La Feria de Abril será la mejor muestra del carácter integrador de que siempre ha hecho gala el pueblo catalán* [...] *la mezcla de culturas es la bandera de un festejo que cada año atrae a miles de personas* [...] *la Feria se integrará en la celebración del* Fórum de les Cultures, *un evento que promoverá la combinación de razas, costumbres y tradiciones de todo el Planeta*». Més exemples del que volem assenyalar els trobem amb aquestes línies: «*No hay que esperar al Fòrum ni pagar para participar en este encuentro entre culturas, la andaluza y la catalana* [...] *Que es una fiesta*

de la convivencia entre culturas lo dijo el alcalde Clos el año pasado».

D'aquest discurs es fan partícips els mateixos dirigents de les entitats, primer seguint la lògica que imposa la «violència simbòlica» i després com a resposta a interessos personals en el manteniment i la promoció d'aquest tipus de dinàmiques. Aquí tornem a retrobar el missatge de «les dues cultures»: «*al buen entendimiento que existe entre dos culturas que están constantemente en contacto y entre las cuales existe un lazo muy grande de hermandad*». Sembla que de nou és aplaudida com un mèrit d'ambdues «comunitats» el bon enteniment. Dins la mateixa notícia, malabarismes del llenguatge porten a fer servir expressions com aquesta: «*Existe una cohesión social de culturas que en Lleida es una realidad*».

La «cosificació de la cultura» no és patrimoni de cap sensibilitat política particular. Lloadors i detractors de la «diversitat cultural» són productors d'un mateix discurs. Un exemple el trobem en les declaracions del dirigent d'ERC, Josep Lluís Carod-Rovira on remarcava que la Feria és «*cultura andaluza en Catalunya, pero no catalana*». Un debat del tot estèril que només expressa aquest sotmetiment al discurs culturalista imperant i que pressuposa que, en aquest cas, la Feria és l'expressió d'una cultura o d'una altra. Debat òbviament molt interessant per a tots aquells que defensin l'existència d'una noció de *cultura* com a cosa, que és atribut d'uns grups de persones i no pas d'unes altres. Aquest també és un exemple del qui assenyala *cultura* com un «argument d'autoritat».

Serveix per a autoritzar unes determinades relacions causals i desautoritzar-ne unes altres, i per tant per a permetre l'existència d'unes determinades realitats però no unes altres.

L'alcalde de Barcelona, Joan Clos, ha estat un dels grans valedors de la Feria com a «*ejemplo de integración y convivencia*», i des de la Diputació de Barcelona, amb el suport de la nova consellera de Cultura, Caterina Mieras, «*aseguraron que esta fiesta es una muestra más del carácter tolerante de Cataluña*», cosa que sembla dignificar els catalans que «toleren» o, també podríem dir, «suporten» una celebració com la Feria de Abril al «seu» país.

Com ja s'ha assenyalat la vinculació amb l'esdeveniment del Fòrum Universal de les Cultures ve donada perquè ambdós esdeveniments celebren la «diversitat cultural»: «*Clos dijo, entre otras cosas, que la Feria de Abril es una cívica expresión de la capacidad de Cataluña de disfrutar de la diversidad cultural* o *el* Fòrum *y la Feria servirán para que Barcelona celebre la diversidad de las culturas*».

Els immigrants deixaran de ser-ho

Les «entitats recreatives i de promoció del folklore andalús» sorgides ja entrats els anys vuitanta i que adopten el model que comença a promoure la gran federació d'entitats andaluses a Catalunya, la FECAC, adquireixen una rellevància política i mediàtica que se sustenta en la construcció de la figura de l'«immigrant perpetu».

Aquesta federació s'apropia de l'andalusisme cultural, i el reformula folkloritzant-lo i fent explícit que la seva acció vol restar al marge de tot discurs polític i que se centra només en el «terreny d'allò cultural», que significa, en els termes que s'ha posat en pràctica, la promoció i institucionalització d'un arcaic i desarrelat folklore andalús que sembla haver restat en formol i conservat tal com es recorda a l'Andalusia dels anys cinquanta.

Aquest últim model de gestió de la immigració (el que avui en diríem *multicultural*) preconitza una renúncia explícita a la transformació social en favor de la promoció del folklore. Un canvi de directrius fomentat per la majoria de partits polítics que, a més, aprofiten les «celebracions culturals» que porten a terme aquestes entitats com a plataforma electoral, per dirigir-se als «pobres» i «estranys» de la societat «diversa» catalana, al temps que s'exclou part de la població potenciant la relació endogàmica entre les persones que participen en aquests centres i folkloritzant unes diferències entre els habitants del suburbis i els de la ciutat.

Es fa servir la manipulació de les dades sobre participació i sobre la representativitat de les federacions d'entitats i dels dirigents que s'erigeixen en vocals de la població amb cognom no català, amb el beneplàcit de la majoria de la classe política catalana, com a exacció fruit d'aquesta suposada però permanent amenaça lerrouxista, per tal d'exigir subvencions i ajudes públiques –que, tal com han assenyalat alguns dels presidents d'aquestes entitats– serveixen, fonamentalment, per a satisfer la concupiscència dels dirigents de la federació.

El tipus hegemònic d'aquestes agrupacions s'ha vist impulsat pel Col·lectiu Crisol. Aquest és l'ens ideològic del PSC pel que fa a les qüestions de «cultura popular» i també és el que elabora el discurs que justifica les «polítiques culturalistes» aplicades fonamentalment pels governs del PSC a Catalunya, des dels ajuntaments on governen, les diputacions provincials i recentment des de la Generalitat de Catalunya. S'ha estès, fonamentalment, pels municipis on governa el PSC/PSOE reproduint el mateix tarannà en la majoria de les noves entitats aparegudes al cinturó metropolità i al Vallès Occidental, que ara fan referència a altres parts de l'Estat espanyol a més d'Andalusia o de tercers països extracomunitaris.

Amb la ideologia «culturalista» imposada per aquest col·lectiu i les seves expressions en la política catalana i en especial en «les polítiques culturals», el PSC/PSOE patenta un model de «Catalunya plural i diversa» amb un discurs «a la contra» del nacionalisme primordialista català que podia representar el govern de CiU, on titlla totes les crítiques als seus pressupòsits com a provincians, excloents o *directament racistes.*

Al clientelisme polític, el nacionalisme primordialista i el problema *guetització* dels suburbis, s'ha d'afegir l'important paper que ha tingut l'elaboració d'aquest discurs que es preocupa de perpetuar la condició d'immigrant i d'aquesta manera impedir una cohesió a Catalunya en termes identitaris que posi en qüestió la idea que, des del nacionalisme espanyol, es té tant d'Espanya com de Catalunya.

La figura de l'immigrant perpetu és necessària per a justificar l'*statu quo* actual. Com assenyala el vicepresident d'aquesta federació:

> Teníamos que facilitar las cosas para que hubiese una integración completa y auténtica en Cataluña. Porque, en definitiva, la mayoría de los que estamos aquí estamos luchando por eso: para que haya una integración, a la larga, en Cataluña.

El discurs es formula en aquests termes: «els immigrants» no han abandonat la seva condició i és necessaria l'existència d'aquestes agrupacions així com dels seus dirigents per tal de fer de mediador entre els «integrats» a Catalunya i aquells que encara no formen part integral de la suposada cultura homogènia de la societat amfitriona.

L'univers d'aquestes entitats se sustenta en aquesta perpetuació de la condició d'immigrant: tant dirigents de les entitats i federacions, polítics, empresaris com mitjans de comunicació tenen molt d'interès a recrear contínuament aquesta figura. Eternitzant una condició constitutivament temporal –com ja s'ha dit, un immigrant ho és mentre es trasllada d'un lloc a un altre, un cop arribat al nou espai abandona aquesta condició– no només es denigra i estigmatitza aquell que rep aquesta etiqueta, sinó que s'alimenta la segregació de la societat explicant la desigualtat social en funció d'unes suposades diferències «ètniques» o «culturals» que posen veritables traves a aquells que estan immersos en aquestes dinàmiques.

Arribats a aquest punt, l'estratègia que sembla oferir un millor panorama per la plena participació a la ciutadania catalana en «això» que hem convingut a anomenar Catalunya és elaborar eines i mecanismes de seducció per a la població que arriba al nostre país: tal com ens recordava Josep M.

Muñoz al principi d'aquest capítol, només si som suficientment provocadors i oferim actius i oportunitats reals de promoció social, i ens esforcem per prestigiar la llengua catalana i la tornem a convertir en el veritable instrument de cohesió social, els immigrants deixaran de ser-ho.